

Csokunyáki szibirka

Szövegvendégségben Kolozsvári Papp Lászlónál

Papírok, emlékek, papírok, képek, tetszhalott múlt, fél évszázad fennakadt hordalékai, papírok dobozban, nejlonzacskóban, ódon, számtalanszor átcímezett borítékokban, madzagos irattartókban, könyvespolcok legalján az elpusztíthatatlan portól szöszösen, nyárikonyhába száműzött szekrények nyirkos fiókjai-ban, invitálások fogadásokra, papíros halmok ágyneműtartóban, papírok, jegyzetek, meghívók, kivágatok, ismeretlen rokonok fényképei, ismeretlen rokonok üdvözlőkártyái rég eltűnt magyar városokból, átkötve nemzeti színű postai madzaggal, könyvfoszlányok, családfatörmelékek érthetetlen nevekkal, külföldi szállodák levélpapírjai, söralátétek, versek kéziratai, receptek, hivatalos iratok, reklámpapírok, rendőrségi nyugták, leáztatott címkék, vendéglői számlák, zárójelentések, 56-ban kilopott káderjelentések, táviratok esküvők, temetések, évfordulók alkalmából, papírszalvéták valamikori híres írók kocsmái malackodásaival, papírok egymásra és egymásba halmozódva, holtan – csak az emlékezet bolygatja meg olykor őket, kelti új életre, hogy egy-egy alakhoz, időhöz kapcsolódjanak... Papírok még a mobiltelefonos és az internetes idők előttről. Mondhatnám és mondom is: egy élet, az én életem dokumentumai. Igazak és mégis csalékonyak, mert mi dokumentálja – mi állítja valóság(os)nak – azt, amiről „nincsen papír”? Hadd állítsam most: sokunk élete végül is nem más, mint „szövegkörnyezet”. Ezzé sűrűsödött sok év után, mert ez „van”. Vagy maradjon továbbra is: „szövegvendégség”? Ahogy valamikor ezt a szörny szót kiizzadtam magamból, hogy „el bírjam adni” a múltamat, álszent szerénységgel és mégis mintha „objektíven”, mintha „dokumentálva”... egy-egy Weöres-vers, Ottlik-levél, Pilinszky-líra (kockás irkalapon), Nagy Gáspár-irat (stb., stb.) felidézésével? Találomra leveszem a polcról Bóka László *Válogatott tanulmányait*, irdatlan fekete könyv, 1600 oldal (Bókát személyesen nem ismertem, épp azelőtt halt meg, hogy az egyetemen hozzá kerültem volna, szinte soha senki nem emlegette, ha mégis: csak rosszat mondtak róla), ez a gyűjtemény engem mindig lebilincsel, olyan okos, olyan polgári (persze a „felszabadulás” és a hatalomba

ALEXA KÁROLY (1945) irodalomtörténész, az *Életünk* című folyóirat főszerkesztője.

kerülése előtti dolgozatokra értve), olyan művelt és olyan választékos, és néhol meg merő pletyka és anekdota. Nos, a 23. oldalon ezt látom: „A szellemnek legnagyobb fényűzése az emlékezés... Emlékeken ógni-mógni: öregség. De megállítani az időt: örök ifjúság... Akinek él a tegnap, annak a holnap is él.” Vajon?

Itt van most előttem egy vékony levélköteg, hagyományos írógéppel írva, ki tudja mennyi közül és mennyi helyett, mellette borítékok, válaszelevél fogalmazványok, cikkeim másolata, két régi Kolozsvár-térkép – és valahogy megőrződött szőfoslányok a Füredi úti lakótelepről, a Blaha aluljáróból (várva szombat este a vasárnap vagy vasárnap este a hétfői „Sportot”, az Izabella (vagy a Vörösmarty?) utcából, szóemlékek egy román fordításról, egy több ezer darabos puzzle titkairól, szőforgácsok egy szekrénynyi Verne, a legújabb magyar regények meg a teljes Téka sorozat sokszögéből és a dörmögések a *Kortárs* vagy a *Mozgó Világ* szerkesztőségéből, az Erzsébet sörözőből és a szélzúgás hangja a kismarosi temetőből.

„Csokunyáki szibirka!” – „Csokunyáki szibirka!”, emelem fel a fejem a levelek sillabizálása közben. Így köszöntöttük egymást annak idején – a daliás 70-es 80-as évek fordulóján – Tárnok Zoltánnal, valahai egyetemi kollégák, utcaszomszédok a sűrű Harminckettesek tere környékéről, majd szerkesztőtársak a *Kortárs*nál és utóbb a *Mozgó Világnál*. Ez a zengzetes üdvözlés idézet volt egy novellából, amely így kezdődött: „Zlip szétnézett a salakdomb tetejéről. Három szakember épp a húszméteres, sárga cérnaszálat cipelte át a gyárudvaron”; s amely novella egyike volt amaz epikai daraboknak, amiket a Fiala Írók József Attila Körének megbízásából válogattunk össze a Magvető Kiadó számára 1980-ban; amihez persze vajmi kevés köze volt a FIJAK-nak, és pláne elenyésző a fiatal írókat reszketve, a pártházi neszekre fülelve patronáló Dobozy Imre–Garai Gábor-féle Írószövetségnek, annál több a kiadói szerkesztőnek (aki szintén valahai egyetemi kollégánk volt, de se barátunk, se harcostársunk, se üzletfelünk), szegény néhai Ördögh Szilveszternek. Nagyon nem a szája íze szerinti írásokat gyűjtöttünk össze, de ő még csak némi hümmögést sem engedett meg magának, nemhogy „Kardos György-i” hitelesítésű vétóval élt volna. Az *Isten tenyerén ülünk* alighanem az első és utolsó olyan „fiatal írói” seregszemle volt, ahol Nádas Péter képe ott volt Sarusi Mihályé, Esterházy portréja Körömdi Lajosé, Kornis Mihályé pedig éppen Kolozsvári Papp Lászlóé (stb. = Hajnóczy, Tar, Fábán...) mellett. KPL – ő lesz főhőse ennek a csapongó emlékezésnek – írta a futtában idézett „A lista” című „termelési” novellát, ami legalább úgy kicsapta az áramot az akkori zsurnálkritikában, mint a többiek, a legtöbbször szövege. 1980 – a *Mozgó Világ* főideje, ez az antológia meg posztmodern provokáció posztmodern kirekesztés nélkül.

Kegyelmi állapot, ha csak az irodalom belvilágát idézzük lelki szemeink elé. De sokkal kevésbé az, ha a kelet-európai és a magyarföldi külső tájékat. Ide két rövid levél tőlem. Az egyiknek Széles Klára, az író felesége a másik megszólítottja, aki Kolozsvárról „hozta magával” KPL-t. „Budapesten, 1977. május 9-én.

Hölgyem! Uram! Mellékelten küldöm a vényeket. A Vaselasticáról továbbra sincs semmi jó hírem, esetleg a Péterfy Sándor utcai patikában kellene megnézni, ott árulnak külföldi medicinákat. Hát ennyit az irodalomról." A másik levélke dátuma 1979. július 19. „Kedves Lászlóm! Kuncogva jelentem, hogy szibirnyákos listád elfogadtatott a Magvető által. Szerződésről majd értesítenek." Vasastica... Utánanézek, és úgy tűnik valami komoly agyi értágító. Alighanem KPL édesanyjának („Magdus”) a számára, akiről azt tudom, hogy még a „magyar világban” született Kolozsváron, és megérte a legújabb „magyar világot”: ölben vitték a hivatalba az új évezred legelején a magyar igazolvány átvételére. És lehet még egy képünk róla: ki ne emlékezne Horthy Miklós és magyar hadsereg bevonulására Kolozsvárra 1940. szeptember 11-én, „Észak-Erdély visszatért”, a felvirágozott főtéren ott tologatta a mámoros tömegben egy babakocsiban féléves Lacikáját. Ó, azok a régi filmhíradók...

Azért a gyógyszernevnél álljunk meg egy pillanatra, és nem azért mert az emlegetett patikába járok pár éve kiváltani diabétesz receptjeimet (olyan költőjelekkel együtt, mint Döbrentei Kornél), amit a szemközti épület szakrendelőjében ír föl a remek Fövényi doktor, hanem mert akkoriban (a hetvenes évektől a nyolcvanasok legvégéig) Erdély-látogatásaink legfontosabb „prezentje” a gyógyszer volt. Meg a könyv. Meg a szó. A szappan, a Kent cigaretta, a vegeta, a fogamzásgátló, a kávé stb. (Istenem, hogy szerették, s dugták az erdélyi magyar gyerekek a Kossuth Lajost ábrázoló ötförintost...) csak ajándék volt, esetleg a helyi szervek – a finánctól a hentesen át a blokkházi besúgóig – jóindulatának megvásárlásához szükséges „baksis”. A gyógyszer (meg a sebvarró fonál, a géz, a sebhintőpor meg más efféle) életet mentett. (A könyv is, ha sikerült becsempészni. Meg a szó is, ha lehallgatták, ha nem.) Ha éppen nem volt rá érkezésem, KPL vitte el legjobb barátjának, Lászlóffy Alinak a pszoriázisát enyhítő (sógorom által felírt) patikaszerket. Hányszor idézgetem az ő fanyar kis abszurdját, a múlt időkön merengve: „Az évek szállnak, mint a nercek.” Ezzel az abszurdoid látásmóddal és szójátékossággal színezte KPL is az itthoni prózát, a jóval később áttelepült Páskándi Gézával együtt – bár ő, Laci, a „szakmában” alig-alig emlegetve sem akkor, sem most. Nem tudom, milyen viszonyban volt Páskándival (Gézával elég nehéz volt...), Alin kívül a másik kolozsvári szövegkülönc, Panek Zoltán volt az igazi barát.

Látom, önkéntelenül is jönnek elő az erdélyi arcok, nevek, árnyak, tárgyak, szavak, „dolgok”... – óh, mennyien voltak, írók, költők, színészek, áttelepültek és helyben maradtak, derék transzszilvánok és a pártpolitika tökmagjankói és a megélhetési vérszékelyek. Talán majd egyszer az ő szövegemlékeik is összeállnak. Meg a soha meg nem haló, bár véglegesen eltűnt képek és tárgyak. Az örömök és életre szóló csalódások – Sütő András avas szalonnája, Balla Zsófi megváltozott arca, ahogy változott a kelet-európai időjárás, mivé lehetni most, kötődni vajh’ hova, kisebbségi magyar verselőből az európai szabadságba mint újra vállalt „másságba” surranva; Szócs Géza talányos eltűnései és felbukkanásai, „egész” Csonka-Magyarország élvezkedett azon a „virtigli” Szócs Géza-

ötleten (ami – mint mindig – nagyon mélyről és mélybe sugárzott), hogy óráját se a romániai, se a magyarországi zónaidőre, hanem a kolozsvárra állította be, ami nincs, tehát van; Egyed Péter felfoghatatlan gondolatfutamai, Tamás Gazsi lehetetlen mondatvonaglászai, Páskándi körmöl egy befőttesüveg bor mögött az *Utunk* szerkesztőségében, mellette K. Jakab Anti (akinek első – s talán egyetlen – könyvéből ma is, majd’ félszázaddal utóbb, fel tudom mondani az első mondatot: „Versekből fölrakott koronázódombján különös négyesvágást végez Ady Endre.”); Géza ott ül majd az enyém mellett, a szomszédos íróasztalnál – dölyfösen és ironizálva – már a *Kortárs* szerkesztőségében, és az asztalfőre nyomulva (ha Nagy László nincs jelen) a Nimródban; Sylvester Lajos a határszélről, a Dózsa és Mikes taposta porban, s általa is a mesék Duna-Deltája, ahol Lajos horgászott, ahol nem sokkal elébb Géza meg a többiek raboskodtak; azok az elképesztő tájak a blokkházak és a mögöttük sötétlő garázsok között; a legfelső emeleten, lent nyöszörög a kosztól a Szamos, Szilágyi Pista némán gomolygó pipafüstje; és a felfoghatatlan gombamezők fönn az esztenán, kicsi ciheres magyar katonatemető az ezredéves határ árkában, reggel a juhászkutya négy megmaradt lába, de a farkas nem került „bé”, kicsinyt se, inni rá a jó román ipari szeszt kockozán ügyesen átcepegtetve; a havasok, ahonnan letekintve láthatod Csík-szentdomokoson a szentéletű Áron püspök gyermekkori otthonát, ama községben, amely százéves egyházi átok alatt állt, merthogy a helybeli székelyek meggyilkolták (konkrétan bizonyos Balázs Ördögh Mihály fokossal a jobb szeme fölé „ütte”) András bíborost és fejedelmet; és esti étkezés Szokolczaival a „paszulyosban” (vagy a „káposztásban”?) átellenben a régi *Utunkkal* és a „fascista” ajándék farkas szoborral, Nagy Lászlóval Szilágyi Domokos koporsója mellett; postás-kisasszony nagyanyám szorongása a hóborította Szilágysomlyón a Magura felől jövő farkasvonításban, a huzatos, granicsármorgású éjszakák a váradi állomáson és az első hajnali túrós puliszkák a marosvásárhelyi főtéri tejivóban; ó, az a szag a székelykocsárdi váróteremben; itt az utolsó agyagkorsó egy lakóteleptől fölzábált csángó „telepről”, amit Kántor Lajos nyomott a kezembe viszonzásként valami gyógyszerért a – néhai – Mikes utca sötét boltíve alatt, és egy Electrocord-lemez, az *Új guzsalyam mellett* melléklete, 1973, Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa hangja, egy szót se értesz csángóul, de a dalokban ott csobog a Szeret meg a magyar középkor, szentség és sár; és a *Balladák könyve*: „Mennek, mennek, menegetek, / Még ed bulykosz fához írték.../ Annak fának az ikribe / Kilenc liján felakasztva...”; Szék a magyar mitológiában és a pesti aluljárók „martjain”, kiterített szőttesek, Kallós börtöne és a táncházak Mezősége; pityókaágyások a hajdani díszparkokban, egy-egy tizenötös izzó „fényében”, autóm kesztyűtartójában egy kódarab a zibói Wesselényi-kriptából, Törös Károly bronz Arany-plakettje és a nagybányai cigányok, ahogy hozzák neki a beolvasztandó hamutartókat, magyar Bibliából román WC-papír; nézi a zsendár fogát piszkálva a hargitai rendszámot a félreállított Dacián a Békás-szoros után, Piatra Neamt mellett, ami magyarul: Karácsonykő, vélhetőleg a vérromán „ke-recsensólyom” nevéből származván; hát a gázpalackok a kolozsvári trolibuszo-

kon, a csukló nem hajlik, minden kanyarnál szökdösnek a túloldali járókelők a busz járdára csapódó fara elől, és a hajnali állomáson csak azt engedik be Mátyás király városának indóházi vécéjébe, aki föl tud mutatni egy pakli gyufát, mert fél napja vár a tömeg a vonatra, képzelhetni hova-mibe kell lépned, ami elakadt valahol Brassónál, a hegyekben, a hóban; Brassó? Csíkszereda?, Székelyudvarhely? a kilencvenes évek zúrzavaros eleje, RMDSZ-kongresszusra menendő (ami Szöcs Géza „ügyeiben” fog forrongani, meg a hirtelen felbukkanó „ellenzékiet” helyzetbe hozni az itteni privatizációnál, Orbán majd pecesen halad a Fidesz-delegáció élén), éjszaka egy blokkház aljában egy magazinmix-bódé előtt harsány híg sörök, szállás sehol – valaki lekiabál az ablakból, mennénk föl, vacsoráznánk, aludnánk meg, ha már magyarok...; azok az elképesztő kiszerezésű sörök és vodkák (egyforma fém kupakkal lezárva – „koronadugó”) Szentgyörgyön, Magyarai Lajossal a Kriptában, a dévai utcasarkokon sülő mics fölszálló füstje és szaga (nem illata: szaga) egészen a várhoz, Kőműves Kelemenné fehér „hammáho”, és ugyanez Feketetón, a köldökig érő sárban, mozdulatlanul álldogáló gubás pakulár óriások között; a hargitai „pityókabor” (krumpliért cserélték a szőlőt valahol Moldovában vagy Szatmárban) csak cujkakísérettel értelmezhető állaga, és olyan helységnevek, mint Szépkényerű-szentmárton és Alexa-kripta Szamosújváron, és ahol olyan szavakat kötelező ismerni, mint mellénybunda és bivalybocs meg cserelapi, borvíz és csitkó és berbécs (egy negyednyi nekem is volt, amikor összeálltunk innen „Magyarból” birkát tartani odaát, Felcsíkban), a gazdaasszony meg („csángó cefre” mondja rá az embere, Zolti, mert hogy Gyimesből jött volt ki) potyol, ha éppen húst (éppenséggel hogy nyakas karajt) puhítgat-vereget; meg ficujka a papírdarab, meg ahol csípős túrót eszel, avagy sarvalt káposztát a gretárhoz; és a kised sült malac a „mozgósok” tiszteletére Szöcs Gézáék kertjében a nyolcvanas évek elején, nem tudom már, hogy ott volt-e a szekunak is dolgozó papa, az asztalfőn persze a korpulens Géza és a szíjas (vegetárius) Kulin Fecó, a szállodában mindenki Tárnokon derül, ahogy a tükörben maradék hajzatát vizslatja, és jelenti, hogy ellenfényben némi pihésedést tapasztal; azért a fiú az apjáról, a besúgott a feljelentőről, Géza tehát Istvánról, a MUOSZ Aranytoll-díjasáról, a rettegetten elvhű kritikusról: „apám rólam szóló jelentéseit inkább a paródia műfajába sorolnám, de nem tudhatom, hogy másoknak, más esetekben...”, olvashattad az Erdély.hu honlapon 2013. január másodikán, 20.51-kor; és senki nem örül, hanem mindenki örvend, és sírülünk, ha fordulunk és takarunk, ha segítünk szénát forgatni-hordani; és nem otthon „találjuk”, hanem mindig ott „kapjuk”, az ököl meg kujak, a napszentület meg a napnyugta, és nem kell meglepődni, hogy a csíkszeredai pincér lehostyánnak mondja a lestyánt, amikor két-három tál ciorba de burtát egyensúlyoz, a tejfölös habarékon szép sárgás zsírkarikák; és lekönyökölni Bólyai Farkas íróasztalára Alinál (Lászlóffy), a Nyirő-házban, s bámulva a falat, elmerengeni a szalontai jegyző, néhai Arany János visszafogott kalligráfiáján, ahogy igazolja a tulajdonosváltást egy tehén tárgyában; és persze azért navétázunk is románul, pungával a kezünkben, és rohanás a – re-

formátusok, zsidók és unitáriusok – a Farkas utcai templom felé vasárnap dél-
előttökön az istentiszteletre. Perelj, Uram, perlőimmel, a szállodában – minden
irányból lehallgatva – csak úgy volt hajlandó a reggelinél a „magyarból” hozott
„nesz” „kikavarásához” meleg vizet hozni a pincér, ha egy pohárral ő is ihatik;
a főtéren térnek le balra, Szent Mihály nagyegyháza felé a katolikusok, a többi-
ek tovább az Apáczai Líceum irányába, mindjárt beharangoznak, és ezer sárga
szalmakalap a széki istenháza falba vert szögein konfirmációkor, és az éjszaká-
ban a megyehatáron a benzín torokba szaladt csöppjei, ahogy a pesti Skodából
a vásárhelyi Dácsiába szívja magyar a magyarnak; egy román falu a Retyezát-
ban, ahol „másféle” ember, mint Hunyad megyei oláh, még soha nem járt, a régi
Málnásfürdő hajdani mofettája, a szag éppen megvan, mondjuk is, „forog, mint
fing a feredőben”; és miért ne mondanánk ott, ahol a csipkebogyót mindenki
– találóan és tapasztalati alapon – seggvakarónak nevezi; és a vakok, ahogy
kopognak lefelé a lejtős színpadon Harag *Tragédiájában* (ki tartja ma már számon
őt, mint a legnagyobb színházi magyarok egyikét, és vajh’ miért nem hivatkoz-
nak rá a holokausztt tárgyában sem, noha..., véletlenül tudtam meg, és persze
nem tőle, hogy ő is megfordult öreganyám postai állomáshelyén, Szilágysomlyón
mint téglagyári deportált 1944-ben); „Kapcsolj rettenetesbe!” – kiált rám a filozóf
Egyed Péter a romániai szürkületben valahol Fichte és Kant között; és a Klézse
patakában már csak a rozsdás kramancok emlegetik „Rokonföldit”, az áldott
emlékű Petrás Ince Jánost és életre keltőit, Domonkos Pál Pétert és Cseres Tibort,
és a napkelte a csíksomlyai nyeregben és a széthízott patkányok nyugodt
flangérozása Szeben főtéren, amíg soha nem látott-hallott-ízelt „fructkólát”
ajánl a német (de azóta már alighanem Nyugat-Németországba kivásárolt)
kellner... Képek színesben és fekete-fehéren, némán és zajongva, suttogva, kat-
togva, fel-felhördülve – megállíthatatlanul. És az útra társult itthoniak – Kulin,
Czakó, Czakó bátyja, a kedves néhai Bill bácsi, Esterházy, Ablonczy, Pálffy G.,
Móser, a *Mozgó Világ* szerkesztői...

Ha túlzásnak is látszik a politológia magasabb szempontjai felől (ha van
ilyen), vagy ha nem: ezek a tapasztalatok meg az abból fejlődő indulatok is szerepet
kaptak abban, hogy a rendszerváltozás történetének, majd az új nemzeti-jobb-
oldali kormányok politikájának egyik vezéreszméje a határon túli magyarság
sorskérdése lett. Hatásfokról ne beszéljünk, hozadékról is csak kellő megfon-
tolás után.

És hát honnan is folytassam? Hány meg hány iránya volna az emlékezésnek?
KPL könyvei, az együttlétek, a környezet kulisszái, a politika... Nézzünk ko-
rábbról, kronológiára nem ügyelve, egy levelet: hol is éltünk, milyen szomszéd-
ságban, ahova át- meg átkényszerített a szív és a kötelesség, őt vissza, minket
pedig oda. Egy levél 1981. december 7-éről – arra is példa, hogy akkor még volt
idő és késztetés tudósítást írni, amire utóbb csak egy futó telefon jutott – arról,
amit egyébként mindenki tudott...

„Kedves Mester. Néhány órája érkeztem egy minden képzeletet felülmúlóan
sötét Romániából, s enyhítésül, s ha nem is feledtetésül itt várt kisgegyed em-

lékezése rólam. Sok okból úgy sem tudok mit kezdeni magammal, hónapokra előre ez az utolsó napom, amikor baráti, emberi szót lesz időm szólani (írni) valakihez. Még mindig csak arról, amit látnom kellett, s nem a kegyed epiztolájáról – rólam: az Európa menesztett el két hétre, s ezért ki kellett mozdulnom még mindig érvényes kolozsvári védettségeből (anyám, barátok – s mintha mi sem történt volna). Nem a jegyrendszer borzalmas – ezen még mindenki csak nevet, s még örvend is neki, mivel legalább az alapvető kajakért nem kell párviadalra kelni –, hanem a mindent átítató sötétség és hideg, átvitt értelemben is. Az erdélyi emberre mindig is jellemző vad mélabú és vad reménykedés paroxizmusa – s mindkettő ijesztő informátlanságon alapszik, s belső késztetésen, mellyel nem képes tudomásul venni a kétszerkettőt. Hiszen a négy végleges, mint a sír... És borzasztó soká kell még várni ahhoz, hogy valami is történjék. A kibontakozás még a becsavarodás szakaszában van. S vér fog folyni. Sajnos sok nemzetiségi is, hiszen ugye az csak természetes, hogy előbb gépet rombolunk, s csak azután szervezünk szakszervezetet... A románok meg iszonyú tömegben röhögve veszik tudomásul azt, ami van, még mindig nem sülyedtek olyan mélyre, hogy az lentnek érezzék ahhoz képest, ahonnan jöttek. Az egészet a magyarok élük meg – s biztos a szászok is, addig, amíg elképesztő megaláztatások árán kivívják a ny-német útlevelüket...

S az egész helyzet fölött az a világpolitizáló pojáca. Settenkedek a bukaresti Északi Pályaudvaron, nehogy kinyittassák velem a bőröndömet, amely tele van a fővárosban még kapható kávéval és némi hússal – be kell segítenem anyámnak, mert Kolozsváron már a csicseriborsóval összekevert kávéért is éjfél-től állnak sorba, s a fővárosi ellátmányt tilos vidékre vinni. Aztán: törvény arról, hogy mindenkinek ott kell ezentúl lakni, ahol dolgozik (orvosok, mérnökök azon gondolkoznak, hogy félreteszik a diplomájukat, s elmennek pincérnek vagy vagont kirakni), s ez is persze a magyarokat sújtja elsősorban, hiszen épp önekik utolsó lehetőségül az ingázás, hogy kvári, mvásárhelyi stb. lakosok maradjanak – s ők városlakók már néhány nemzedéke –, s épp öelőttük csukódnak majd be a kiskapuk is.

Aztán: egy vidéki esküvőn Alival (Lászlóffy). Az emberek a malacokat vágják, tudván tudva, hogy jövőre nem lesz mit egyenek (hacsak az üzletben nem kapnak – de azt ki tudja). Vágják, mert nincs mivel meghizlalni. De vágják a tenyészállatokat is, mert egy másik törvény arról intézkedik, hogy egy paraszt csak egy disznót és tíz (!) csirkét tarthat saját céljaira. Ezenfölül bármennyit, de azt nevetéses (így!) fölvásárlási áron (valamivel több mint tíz lej kilója) az állam rendelkezésére kell bocsássa (a disznó élősúlya szabadpiacon már most is több mint ötven lej, tehát drágább, mint nálunk a közértben, az átlagot véve). S a magyarok: csak legyen minél rosszabb, az a jó – egy emberként, a fél országban, mintha összebeszéltek volna.

A főváros legelegánsabb szállodájában (Athene Palace) a bárban, a kávé mellé csokoládébonbon jár: ehetetlen. (Gyanútlanul a számba vettem, majd kimentem a vécére, hogy kiköpjem). A járókelő ember a fővárosban éhen marad. Vagy

díszvendéglő, ahol rosszul főznek, drágán, de ez mégis csak ehető – vagy... Leírhatatlan mocsokban a pályaudvar körül (kimentem helyjegyet venni, s megéheztem): önkiszolgáló üzletekben konzervek, a kenyérnél személyit mutatnak fel az emberek – tehát nem veszek, kerülöm a kínos helyzetet. Majd a tálcátolagatóban: bokáig érő sár; csirke káposztával az egyetlen kaja. Értsd: csirkecsontok a káposztában – látványa lehetetlenné teszi a fogyasztását, az emberek káposztaszagnak támaszkodnak. A pályaudvaron melegkolbász – és kétszáz ember áll sorban. Ugyanazt hidegen eszem (rövidebb sor), félig: faggyú, s az az érzés, hogy most hányom össze magam. Valamit még muszáj ennem, hogy elvegyem az ízet: egy bódében kendős néni, s előtte valami meghatározhatatlan: az emberek veszik, 2,50. Nem tudom megállapítani, mi az. Veszek egyet: fagylalt! Két nyalás után eldobom... Még egy próbálkozás: bódében gusztusosra süített bukfale (édes túróval – mint a cédula hirdeti) – óvatosságból csak egyet veszek. Csiriz, benne valami nyúlós, keserű, nyomokban cukoríz. Nem tudom megenni – pedig ez jellegzetes óromániai kaja, s valamikor nagyon szerettem az eredetijét.

Kolozsváron vad pletykák: a magyar határon nem a vámósok szállnak fel, hanem az utasok szállnak le. Még a félig evett csokoládét is kiveszik az ember szájából. Mire az ottaniak: úgy kell! Végre! A képlet enyhén szólva fantasztikus.”

Eddig az úti beszámoló, innen a kurta befejezés következik, kéziratügyek stb. Így „kommunikáltunk”, és nem telefonon, pedig lehetett volna, és tettük is, és nem a kocsmaasztalnál, de hát persze úgy is, mert a leírt szóról azt hittük, hogy örökkévaló – hogy mindent megőriz: engem is meg téged is, meg a világot magát, ahol vagyunk. És vettük a bélyeget, és loptuk a munkahelyünkön a borítékot meg az írógépszalagot és bizony az „indigót” is (feketét, lilát, kéket, ami éppen volt), mert másolattal írtunk. És használtuk a román-magyar postát, mert nem mertük barátokra bízni a leveleket. Egyik kései beszélgetésünkön KPL megemlítette, hogy nem készül emlékirat írására: barátainak írt leveleiből fog az majd összeállni. Leánya, Ágnes (volt kedves tanítványom, akinek francia tudására atyja hallatlanul büszke volt), hagyatékának számontartója-gondozója nem tud ilyesféle levélgyűjteményről, sajnos. Hogy KPL reflektált is a maga levelezési mániájára, arra nézvést álljon itt egy levélkezdet 1982-ből: „Főnök! Valószínűleg személyesen kézbesítem ezt a levelet (!), de jó ha – bokros teendőire való tekintettel – írásban is rögzítem a dolgot (nem beszélve arról az örömről, amit azzal szerzek, hogy soraimat újra meg újra átfuthatja)...” És egy képeslapos üzenet vége 1998-ból: „Gondoltam telefonálok, de maradjon inkább a script! Azért telefonálhatnánk, én is a 3. emeleten dolgozom.” (!) Bizony a Szabadság téren, a Magyar Televíziónál, afféle – lásd az 1998-as parlamenti választás eredményét – újsütetű kis (közép?) főnökökként.

Ha terjedelmesnek is látszik ez az idézett romániai helyszínrajz 1981 adventjéből, ma is letehetetlen olvasmány, oly gazdag hírekben, ám az igazi jelentősége az, hogy tünetértékű és felhívó erejű. Több értelemben, azaz inkább több irányba sugárzóan is. Ma már nem az akkori mindennapok (zömében: fogyasztói)

nyomorúságának a tényei megrendítőek, hanem ami „belőlük következik”. És a mögöttes. Az erdélyi magyar – városi és falusi, polgári és paraszti, mindközönségesen: sok századosan európai – létmód, az, hogy a mindennapok nyomorúságai hogyan kezdik ki az időben készre formálódott kultúrát, a viselkedést, például a szolidaritást mint elemi erkölcsi parancsot. Hogyan mételyeződnek meg a nyomorúságtól, a kosztól, az elemi dolgok hiányától az emberi kapcsolatok. Azoknál is, akik maradtak még, vagy sokáig, vagy végleg, és azoknál is, akik már ekkor a kijövetelükön munkálkodtak. Nem lehetsz polgár, ha románul kell lökdösődni hajnaltól a sorban egy marék (murokért, mondaná a rímkényszer, de nem) zöldes árnyalatú darált húsért, ha nem beszélgethetsz a gyerekkori barátoddal, mert hiszel a rémhírnek: minden harmadik ember a szeku alkalmazottja-bedolgozója, ha nem vehetsz könyvet, mert nincs, ha nem autózhatasz Vásárhelyről Szeredába, mert az már Judetul Harghita, és nem Mures, ha egész télen nem ehetsz mást, de semmi mást, mint zakuszkát és vinetát, ha muszáj mindig a sárban menned, mert az van a járda helyén, ha elé kell tolakodnod a másíknak, hogy sorra kerülj, csalni, alakoskodni, paklizni kényszerülsz, ha óhatatlanul és általad már talán észrevehetetlenül balkánosodsz, azaz ha úgy viselkedsz a véreíddel szemben, ahogy háromszáz éve a töröktől és romántól védekezve, ha minden helységet két szóval jelöl az agyad... De erről ennyi most elég is. Másfelől, amit – tudtommal – senki szakember nem vizsgált, hogy a világ híreítől való elzárttság, a minden értelemben való bezártság, azaz a permanens börtönpszichózis miféle kényszerű, szinte monomániás-paranoiás kulturális vilásképet alakított ki az itteni irodalomban: ha nincs új hír, akkor ássunk mélyre a mitológiába, a természetbe, a múltunkba, a mind tilalmasabb nyelvbe, éljük a létet allegóriaként. Szilágyi *Agancsbozótja* éppúgy modellértékű mű, mint Sütő „Perzsiába” oltott Pusztakamarása vagy „a lét mint egy hágó” Bodor Ádám-nál és később Láng Zsolt *Bestiárium*a, Szabó T. Attila szótörténeti tára..., s talán idevehető Bretter György nyelvfilozófiájának mitologikus szóhasználata megannyi minden más.

KPL az elsőként jött el Kolozsvárról, egyéni döntés eredményeként, nem a nagy rajzással együtt, soha semmiféle csoportnyomás vagy csoporthoz igazodás nem volt észlelhető a viselkedésében, gondolkodás- és beszédmódjában, kapcsolatépítésében. Így aztán soha nem adott okot arra, hogy a menekült „erdélyi író” sztereotípiáival közeledjünk hozzá és írásaihoz. Emberi egyedülállóságát és írói magányát hangsúlyozom azzal is, hogy nem volt részese semmiféle szolidáris hálónak, nem kapott (ahogy az ottaniak mondják: „ötszobás kifűtött”) lakást, érdembeli döntésekkel járó szerkesztőségi állást, kedvező besorolást a könyvkiadóknál. Színházi iskolázottságának sem vehette hasznát, talán csak valamennyire majd kései és rövid televíziós korszakában. Irdatlanul vastag román és francia könyveket fordított, szerkesztett az Európának, s ha belekalapálta a gépbe a magyarított szöveget, írt gyorsan egy „eredeti” regényt, és kirakott egy többzetes puzzle-t. És próbált magyar író lenni. És nem „átjött” magyar író, és nem „mint erdélyi”, és nem mint „magyarságáért üldözött, de

mindvégig kitartó”, és nem mint „X. Y. barátja”, és nem mint olyan, aki „Y. Z-nek már akkor a szemébe mondta”... Ha vannak KPL életben és művében torzulások, és hát hol és kinek nincsenek, az alighanem innen: az indulás hallatlan megkésettiségből, a kezdeti kudarcos évekből – a kezdeti évek kudarcaiból valók. 1940-ben született, 1967-ben jött Magyarországra, 1972-ben „fedezte fel” a *Kortárs*. Ekkor már öt regénye van készen. Modorára mi sem jellemzőbb, mint bemutatkozó vallomásának ez a mondata: „Bár az építőipar szédületes fejlődését híva segítségül, még megérhetjük, hogy előbb az emelet válik láthatóvá a készülő házból, s csak később a földszint.” Első könyve 1978-ban jelenik meg. Generációjának pályakezdései tele vannak abszurditással, telítvék groteszk elemekkel: az övé alighanem a legszélsőségesebb változatok egyike.

Ezeket a dátumokat most leírva, nem kell sokat hezitálnom azon, hogy mikor és hol ismerkedtünk meg, mikor és hol lettünk barátok. A hetvenes évek eleje, majd vége a közelítő dátum, idevéve a helyeket is: a *Kortárs* majd a *Mozgó Világ*. Szerkesztőségek, lakásbelső, kocsmák, tribünök, aluljárók. Pályaképét Tárnok Zoltánéhoz tudnám hasonlítani, aki barátja és szerkesztője volt, sőt kései politikai publicisztikáinak örökös megszólítottja: a „drága Szerkesztő úr”, aki mindenben partner, csak a határidőket illetően és a stiláris igények terén kérlelhetetlen. Itt jegyezném meg, itt, a rendszerváltozás kezdő éveit kísérő publicisztikai sorozatait lapozgatva, a legfontosabbat, ami miatt soha „nem került be a kánonba”. A politikai elkötelezettségét. Ami nem, nagyon is nem pártpolitikai kötődést jelentett, hanem azoknak a galádságoknak az engesztelhetetlen lajstromozását, amit főleg a „túlsó” oldalon (de nemcsak ott...) lehetett észlelni a változások kezdetekor: a választásokat elbukó, majd a hatalmat szinte azonnal visszaszerző komcsik tevékenységében, de még látványosabban, semmire nem tekintve a kultúrát elfoglaló szadeszeseknél, hát... meg itt – a bugyuta, hozzá nem értő vagy szárnalmas „percemberke” mieinknél. És persze az ő (néha: a mi) irodalmi kádereik (káderink), futtatottjaik (pártoltjaink) munkálkodásában. És ez megint olyan vonása KPL-nak, ami elkülöníti az Erdélyből (majd a Vajdaságból) áttelepültek szinte mindegyikétől: akiknek többségét mindig is jellemezte az óvatosság, a rafinéria, a résen lét, a körülmények, az előnyök és hátrányok, a személyi hálózatok akkurátus számbavétele. Ha éppen nem döntöttek már az első pillanatba amaz oldal mellett, ahol lakások voltak, és stallumok, ösztöndíjak és „világhír”.

Amíg ezeknek a régi éveknek a halványuló képein merengek, KPL könyveit lapozgatom, nézem a dedikációkat, próbálok az ő sajátos „erdélyiségét” megfogalmazni. Sok év után próbálok olvasgatni a beírásait, és most látom, hogy ez a gyűrötten kemény, nagydarab ember milyen elfoszló, sietős tollvonású, a központosításra mit sem adó szavakat tett egymás mellé, nem egyszer olvashatatlanul: A. K-nak „az én születésnap ajándékomul (47 év), szeretettel, barátsággal”, A. K-nak „mint a fáradt madár, szeretettel” és mellette egy firka, amiről nem tudom eldönteni, hogy egy fuldoklónak a hullámok közül kinyúló keze vagy talán egy törött szárnyal lehullott madár, fark nélkül, A. K. „hányatott életű

és gondolkozású (!) tanár úrnak, szeretettel”, A. Karcsinak „el ne olvasd”, A. K-nak „lassan öregedő fiatal barátsággal”, 1982 (!), A. K-nak, „hogyan legyen (...?) elvernie (...?), mert más (...?) még jobbat, szeretettel”, A. Karcsinak „ezt a 10.-et a szarban(!), izé sorban, baráti szeretettel”... Effélék.

Hát az erdélyiség? Nem kultusztárgy és nem kulturális, politikai menlevél. Idézett levele a példa. A folyamatos számontartás haláláig. Ide értve azt is, mint legfontosabbat, hogy az élete utóján írt, minden bizonnyal legfőlényesebb mesterségbeli tudással megalkotott prózai darabjaiban a régi kolozsvári történetek sorakoznak – tudatos, öntudatlan búcsúzóul. Klasszikus elbeszélő modorban, és nem úgy, mint a korábbiak, ahol az értelmiségi irónia átsatírozza, a cenzúra árnyéka meg talán lefedi néhol és némileg a helyi színeket. Bár távol álljon most tőlem (nem egyszer megtettem a régmúlt időkben), hogy KPL irodalmi munkálkodásához tudálékos „szakmai” megjegyzéseket tegyek, az irónia szót (bővített jelentéssel) újra hangsúlyoznám: ez is egy erőteljesen elhatároló szemléleti forma a klasszikus erdélyi elbeszélő modortól, s mint ilyen természetesen generációs újdonság a hatvanas-hetvenes évektől (Lászlóffy, Bálint, Páskándi, Panek, Bajor).

És most – 2016 májusának vége felé – az idő, azaz: a halál egy pillanatra kilépett Erdélyből, de csak ide át a Bánságba, Temesvárra. Meghalt Rajhona Ádám. KPL barátja, alkalmi budapesti albérlője, aki 1966 és 74 között Temesváron volt színész, ahol 1962 és 67 között KPL dramaturg. Éppen akkor, amikor egy fiatal, Erdélyből kijött literátor kisasszony, bizonyos Pongrácz P. Mária délutánjait estéit azzal tölti, hogy egy hajdani író, bizonyos Gozdsu Elek megrendítő szerelemes leveleit másolja, hogy aztán – szemelgetve – kiadja 1969-ben, hogy aztán 2002-ben – most már a teljesség igényével – újra megjelentesse (e sorok írójával együttműködve). Amikor KPL nagyritkán megemlékezik Temesvárról, szinte ugyanazok a helyek neveződnek meg, mint a századelőn Gozsdunál: egy gazdag, európai, magyar-német (szerb-román-zsidó) „kultúrváros” fénylő pontjai, mintha sehol nem volna az az egy-két százezerre menő új lakos, akit Óromániából idevonzott egy „másfajta prosperitás”. Hogy aztán ezek a fénylő helyek már a kegyeleti sétákon se látszódnak 2000 körül, amikor arra járok, keresve egy hajdani szerelmi álom nyomait: házakat, kerteket, sétatereket, kaszinót. Rozsda, pizsok, csellengő tömeg, borostás arcú lökdösődő munkanélküliek, köpéseiken és a szotyolahéj halmokon merengő szélfutta alakok, lakótelepek alá süppedt temetők, avas zsírszag a hajdani rózsaaállékon, a százéves síneken csikorgó vilamosok. Temesvárra nem járnak, Aradra is alig, hát még délebbre-keletebbre a magyarföldi utazók: ez az út a „mélybalkán” felé vezet – Szerbia, Koszovó, Macedónia és Olténia, Bulgária irányába földrajzilag és mentálisan –, nem Erdélybe: a Királyhágó–Kolozsvár–Marosvásárhely–Csíkszereda–Csíksomlyó irányába s az utolsó magyar indóház helye, Gyimesbükk felé. Ahol is az alatt csöndesen Comanesti – a „kun” szóra visszamenő Kománfalva – felé csobogó Tatros szomszédságában a Magyar Királyi Államvasutak 30. sz. őrháza mellett a félgömb-

alakú beton géppuskaállás egy ideje a Szent Koronává stilizáltatott. És senkit nem érdekel, hogy a román közigazgatás átnyúlt az ezredéves határon, és Bákó megyébe telepítette a helységet. És íme, lapozgatom az életművet össze és vissza, Rajhona felbukkan egy publicisztikus-riportos írásban, a szerzőtől nem meglepő hülyülés célszemélyeként a kilencvenes évek elején: „Találkozom régi ismerősömmel, a legokosabb magyar színésszel, Rajhona Ádámval. Változatlanul szórakoztató úr..., szívesen barátkoznék vele. Vajon foglalt-e? Tőle hallom a legmagyaribb verset, amit toll még nem írt le – csak most az enyém, az írógép –, szerzője V. szintén színész...” stb., stb. ’ Mit költhetnék ehhez hozzá? Talán: ‘A jövőnk? Csak azt tudnám feledni!’”

De azért nem állom meg, ha önisméltés némileg, ha nem, hogy vissza ne pillantsak arra az Erdélyre még egyszer, amit huszonévesen megismertem-megismertünk, s ahonnan nem sokkal előbb „kijött” KPL. Neki valamikor valaki – újsütetű „kelet-európeér” – bírálólág megjegyezte, hogy miféle Erdély, miféle Kolozsvár ez a könyveiben, a régebbi *Madarak voltunk* vagy a *Malomárok* címűben, ahol csak magyarok vannak, mintha... És ő megválaszolta, hogy az ő városa a magyar Város volt. Az volt a valóságban, a mindennapok közvetlen kapcsolataiban meg az emlékekben, a belátható és bejárható térben. És akik innen léptük át a Királyhágót, mi is – ha nem néztünk az épülő blokkfalanszterekre – a régi, békebeli Kolozsváron álltunk meg, a főtéren mindig beleakadtunk valaki ismerős magyarba, még (éppen) szót válthattunk (a magyargyerőmonostori-marosvécsi „helikonos”) Kemény báróval, és a New Yorkban (Continental) az öreg pincér megmutatta, hogy melyik asztalnál sakkozott Ady, miközben a már akkor sem az európai középmezőnyhöz tartozó Ursus sört századelős pezsgősvödörből szolgálta fel. És volt még Házsongárd csótáros lovas halottas hintóval, volt Hóstát, a régi várost vélted látni a Feleki tetőről és a Fellegvárból, volt még (mintha örökké élne) Kós Károly, és volt Kolozsmonostor, ahol majd megtalálják a bozótban Szisz kapitány holttestét egy üres vodkásüveg mellett. Akkortájt voltam ott először, amikor „egész” Erdélyt átjárta a döbbenet, hogy Tamási Áron koporsóját nem a Hargita megyei Farkaslakára (Lupeni), hanem a hunyadi Lupénybe transzportálta a román hivatalosság. (Ó, Istenem, hogyan írja Kányádi? „Kívánhat-e ember többet, Derékaljnak szülőföldet...?”) És hát még Marosvásárhely, Kolozsvár „ellenvárosa”, ahol KPL színi mesterséget tanult..., a székely főváros, Marosi Ildikó szalad előttem, nagycsütörtök van, sikerült négy szelet húst vennie a legdrágább étterem konyháján horribilis porcióáron az ünnepre, apósa, Molter Károly csöndesen szöszöl papírjai között, ő maga a XX. század, a szomszédban Petelei és a két Bólyai, és Sütő Andrással a színházi banketten, az étterem karzatán, és iszunk, és iszunk, lent meg a színészek, a legnagyobbak, hogy pár év múlva Pesten kuncsorogjanak nyavalyás szinkronpénzekért, máig emlegeti, aki még van, hogy az olimpia nézése közben a feleségem milyen kacsasültet tett az asztalra, igen, az „ellen-Kolozsvár”, akkor még itt kezdődött a magyar világ, nem mint manapság (ha ugyan...) Balavásárnál. Ha ugyan nem már Gyulakutánál, Háromfalunál, Sóvárádon, tán csak

nem Udvarhelyen vagy tovább a tetőn, Szentegyházásfalunál, amit – mivel hogy Vlahita van kiírva, és itt mindig igazoltattak a rendőrök, reflektorfény a képembe „anno” – valami sötét romány fészeknek véltem, és íme Csíkszereda a legközelibb időben, míg az utolsó csíki sört keressük, az éjszakai főtéren románul sutyorognak és csókolóznak a fiatalok. Marosvásárhely és Csíkszereda meg a több helység ..., le a gyimesi vagy a hétfalusi csángó magyar szöglet felé, „Hej Csík, Gyergyó, meg Háromszék, / És utána Udvarhelyszék, / Kirukkút má' egész helység, / Sok anyának keserűség...” és „Csánják az erdei utat...” és „Semmit se vétettem Szeben városának...” – most és itt „mellékszál”... Ma is annyi magyar él Kolozsváron – szokták mondani –, mint békében, csak éppen rátelepült hatszor annyi hegyentúli másfajtájúság. És tetszetek-e olvasni Szócs Géának azt a könyvét, amiben a halott barátának, a „jugoszláv” Sziveri Jancsinak elmeséli a Várost: *Ha polip szuszog Kolozsvárott?* „Különös fantom az emlék / s benne a lét és nemlét.”

Amikor – többedik KPL-kritikám után – az 1997-es *Holló úrról* készültem írni („Az újjáalakult Erdélyi Szépmíves Céh kiadványa, felelős kiadó Szócs Géza), kimásoltam magamnak egy olyan „Kvár”-térképet, ami – teljes abszurdum – egy lapon ábrázolja a várost 1900 és 1991 között. Nemcsak azért kellett ez nekem, hogy az elbeszélések topográfiájával minden ponton tisztában legyek, hanem hogy „újraéljem” a régi „új” utcaneveket, amiket hajdan a borítékokra (mondjuk csak ideillő avéttassággal: kopertákra) írtam. Pl. Str. Croitorilor), de ahol a valóságban egy-egy házba becsöngetve, egy jóval régebbi utcába (azaz: Mikes Kelemen) kértem bebocsátást, és milyen jó érzés eltüntetni a térről Mihai Viteazul szobrát lovastól, hiszen tudom, hogy a Széchenyi téren baktatok, és nem árt azzal sem tisztában lenni, hogy hol vett új kanyart a Malomárok – KPL kolozsvári epikájának centruma –, hol betonozták le, hol lehet átkelni rajta, melyik épületnek nyílt rá a hátsó kapuja, és hogy hol is állt a Szent Erzsébet Aggház és a Biasini Fogadó (ha ott van még a falán a Petőfi-emléktábla, ha nem)...

Nem lehet eléggé hangsúlyozni KPL erdélyi elkötelezettségét írónak is, magyar férfiként is. És ez – hadd hangsúlyozzam újra – nála nem presztizs-szempontra volt (értsünk a szón most sok mindent), hanem magának az elemi (szinte naturális-zsigeri) „kötődésnek” egyszerre öntudatlan és tudatos vállalását, ami annak tükrében is lehangoló heroizmusnak látszik, hogy a jelenkori erdélyi irodalmi kánon sem tartotta-tartja őt számon. De hát számon tartja Sütőt, Lászlóffy, Szilágyit, „a” Domokost és „az” Istvánt? Hadd idézzek itt tőle két írói szövegfüzetet, az egyik publikált (1989), a másik nem (1990). Az előbbi egy interjúból való, amit a *Kritika* számára készített szegény – oly korán és tragikus-értelmetlenül eltávozott – Budai Katalin. Aki szintén tanítványom volt, és ama kevés rokonszenvesen nyitott irodalmárok-színi kritikusok-közhivatalnokok egyikeként őrzi az emlékezetet, akiket nem a „mi” oldalunkon találtak a rendszerváltoztató évek. Amikor 2010 októberében az Írószövetségben emlékező estet szerveztünk KPL-nak, őt is meghívtuk résztvevőnek Szakolczay Lajos, Ferenczy Csongor (micsoda Peer Gynt, Cintos Bálint és Ádám volt! és hogy' állt

rajta a huszármente, együtt végzett KPL-val, és együtt kerültek Temesvárra is 1962-ben a bánáti csodafővárosba, ő is hol aktorkodhat ma...), Peták István és e sorok írója közé. Az interjú a rendszerváltozás euforikus kezdeti szakaszában (1989 januárjában) jelent meg, és nem volt semmi kirívó (akkor még...) abban, hogy a nemzeti oldalnak nyíltan elkötelezett író több kolumnás terjedelemben megnyilvánulhat abban a folyóiratban, ami több mint negyedszázadon át az Aczél-féle kulturális politika legfontosabb műhelye és – legyünk engedékenyek: egyik – legdebbattánsabb orgánuma volt. Ezt mondom a magam sajátos kettős szerepében: a hetvenes években jó pár kritikám jelent meg itt, politikailag eléggé „ártatlan” szövegek, és a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján a *Kritiká*-ban jelent meg egy olyan életmű-interjúm nekem is, amiben a lehető legtöbbet akartam és tudtam elmondani – „azokról” az évekről (is). (Talán mondanom se kellene, hogy a kérdező és lejegyző, Mátyás Győző, szintén tanítványom volt valaha. Azután – lévén angol szakos, jómagam meg e nyelvet rendesen megtanulni vágyó – én az övé. Azután... megszűnt köztünk a kapcsolat.) KPL kitárulkozása különösen annak a fejleménynek az ismeretében nyugtázandó, hogy pár hónap múlva indítja el – fulmináns és engesztelhetetlenül gúnyos – rendszerváltoz(tat)ási publicisztikai (regényes?) sorozatát a *Kortársban*. Az interjú kezdetén mondja, aminél pontosabban barátai sem tudták volna jellemezni: „mafla vagyok, és önérzetes, ennél előnytelenebb párosítást az ellenségemnek se kívánok”. És nyers volt, ironikus, szarkasztikus, csúfondáros, élcelődő, sokszor maliciózus, kaján, rosszhiszemű, kötekedő, pikírt, sprőd. És hát... nagydarab, szakállas, kedves ember, csupa szív, hallatlan nyelvi gazdagság és szellemi báj, villogó intellektus és tisztesség. Ahogy az erdélyi dolgokról mesél, abban egyszerre van felszabadultság és keserű csalódás. Látva a „kisebbség-konjunktúrát” – nem volt párt, ahol és amelyikben ne harsánykodtak volna. „...hogy fölözgetik ezt, hogyan gazdagszanak meg rajta holmi tollnokok, úgynevezett írók és újságírók, miként népszerűsítik magukat tollforgató áttelepültek... Ügyeskedők, rossz vegyszerekkel itt is hívják elő és rögzítik a torzító, hamisító képeket.” Tetszenek még emlékezni Bodor Pál (és a többi és a többi) szövegvo-naglásaira a Kárpátoktól le az Al-Dunáig és túl? No, hát az effélékről beszél KPL. De persze nem ez a fontos, hanem azok a pontos szavak, amikkel a maga regényírói ars poétikájának, ihletettségeinek, tudásának gyökérezetéről vall évtizedekkel azután, hogy már csak vendég lehet a szülővárosában. A *Madarak voltunk* és a *Malomárok* című könyveinek értelmezésekor – futólag emlékeztetve arra, hogy egyetlen történelmi-földrajzi helységnév sincs bennük leírva – ezt mondja: „a könyv(ek) epikus anyagát kitevő egymásrautaltságot, belterjességet valóban ott lehet igazán tetten érni”. És nagyon fontos a hozzátétel: „és még hol nem térségünkben?” Ezzel a toldalékolt pár szóval tudatosan beköti elbeszéléseit a klasszikus magyar epikába, amely olyannyira szereti a szűkös kisvilágot, a zárt emberi tereket, a megállt időt. És ugyanezt poétikusabb hangoltsággal, a *Malomárokra* vonatkozóan: „Cselekménye a 'bruegheli tájon' játszódik...: az anyag, a mondandó, a kérdés lényegének mélyebb megragadási szándéka

kényszerítette ki. Azt a vízfolyásszerű folytonosságot próbáltam ábrázolni, másfél évszázadra visszarevedve, melyben az erdélyi magyar élet olyan bujkáló, villódzó, illékony, rejtőzködő, mint a víz, egyszersmind ugyanolyan konkrét, jelenvaló, szívós. Nem egykönnyen szárítható ki, a föld alá búvik a szikkasztó hőségek idején.”

A másik – mondjuk így: önfeltáró s így önleleplező – szövegrészlet egy magánlevélből való. Egy nekem címzett levélből, ami azonban félig-meddig „intézményes” igényből jött létre. Az történt ugyanis, hogy a rendszerváltozást közvetlenül megelőző években az Irodalomtudományi Intézet és az Akadémiai Kiadó hozzáfogott egy új magyar irodalmi lexikon létrehozásához, ez lett az UMIL, s ebben magam is részt vettem. A klasszikusokkal – Mikszáthtal, Tömörkénnyel, Gárdonyival stb. – nem voltak filológiai problémáim, kortársaiméval, mint „ügyfeleimmel” viszont annál több. Elsősorban az életrajzok terén. Ezért egy nagyon részletes körkérdést bocsátottam ki (zömmel barátaimnak), támogatásukat kérvén a minél nagyobb lexikális pontosság érdekében. Több tucatnyi, a múlt évekkal mind értékesebb, válasz érkezett: az adatok sokaknál esszébe váltottak át. KPL-nél is vagy tíz sűrűn gépelt oldalon. A szócikkek egy részét – vagy mert időközben „rendszerváltoztató” elfoglaltságaim akadtak, vagy mert a politikai változások sok-sok irodalmi kapcsolatot lenulláztak – nem készítettem el; Laciét sem, ezt Budai Katalin írta meg szolid és korrekt módon. A levél viszont nagyon is megérdemli, hogy néhány részletét ideiktassuk, ennek a rész-témának az árnyalásául. Igazi konfesszionális próza – fellengzősség és önsajnálattal nélkül. „Mint az a Malomárok c. regényben is olvasható, ameddig az emlékezés visszahat, a család kolozsvári polgárokból áll; még iparos is csak a múlt század közepéig akad benne. (Hogy miből tudtak megélni, a jó ég tudja!) Igaz is, Malomárok: jóllehet minden mozzanata önéletrajzi, illetve abból származó, amit egy család magánhasználatra szóló legendáriuma megőriz, a könyv igyekezett – igen eklatánsan azok számára, akik elolvasták – arról szólni, hogyan próbál zöldágra vergődni egy erdélyi magyar család, s hogyan porlik szét a században, egészen a magvaszakadásig, Kolozsvárott. Ott, noha sem az a szó, hogy Erdély, sem az, hogy Kolozsvár a könyvben nem olvasható. Hiányuk egyben hangsúlyuk. Másrészt egyfajta Kolozsvár-biográfia is, az olyan ember (és felmenői) szempontjából, akik használták, egyszersmind alakították a várost. Minden utca, sarok, táj és egyéb név valóságos, a személyek is valódi nevükön szerepelnek (szerzőt kivéve)... Folytatván ugyanezt, itt szólok az egyetlen eseményről, ami valóban hatással volt rám, s ez Trianon. Nagyon lassan jöttem rá, hiszen a frusztráltságom első fokon azzal is magyarázható, hogy elhagytam szülővárosomat és hazámat (szülő), s ebből eredeztethető aztán ugyebár az odakacsingatás a regényekben. Igen ám, de miért hagytam én el a hazámat? Furcsa, de ez nagyon későn adódott, mint kérdés. Mivel valamikor az egy hazámból (az én szempontomból) kettőt csináltak. Amikor tehát elkezdtem írni az első Kolozsvár regényemet (Madarak voltunk) – amit persze nem kezelhettem mint ilyet a kritika – helyette a prüntyögéseket meneszti mennybe –, még eszemben sem for-

dult meg, hogy végső fokon Trianonnal birkózom; annál erőteljesebb, még ha – bevallom – nem tudatos is ez a Malomárookban, s válik végül evidenssé (még az én számomra is) a Gyilkosság Normandiában címűben. Úgyhogy egy ideje, magam számára is meglepő módon, Kolozsvár-trilógiának nevezem ezt a három könyvet. Magamban, magamnak. S most neked. Ez volt az én magáncsatám Trianonnal, s azt hiszem, vívnom kell most már halálomig – ez sajnos már szervült. Persze igen haladó európai-integrációs nézeteket vallok, meggyőződéssel; csakhát a zsigerek, a torzítások, melyek ahelyett, hogy halványulnának, az újabb események hatására még cifrább agy- és idegmunkára fogják az embert... Nagyon kibaszta velünk, s ez immár hányadik nemzedékben okoz folytonossági hiányokat? Még szerencse, hogy vannak mindig újszülöttek, s azok egy része nem vesz tudomást a dolgokról. (Azok egy része viszont, sajnos, krakéler, hiszen a dolog úgy igaz, ha tudomást veszünk a dologról – nem lehet nem...)” „Amíg élek...” – olvasom, s egyikünk sem gondolta ekkor, hogy alig tízegynehány esztendő múlva „számon kérhető” lesz ez az odavetett vélekedés, ez az „amíg élek”... Utolsó előtti hozzám írt levelében ott lesz majd a bizonyíték.

Fogjuk fel újra személyes kapcsolatunk fentebb elejtett szálát (noha nagyon szívesen ásnám bele magam a magyar irodalmi topográfia eme nem túlságosan kidolgozott témájába akár a régieskedő „A Kolozsvár-regény évszázadai”, akár sznobosan modern „Kolozsvár – és a „lieu de memoire” alcímmel...). Azért gondolom, hogy 1972-ben ismerkedtünk meg, abban az évben, amikor őt, „mint fiatal író”, a kor divatja szerint a *Kortárs* „felfedezte” és „bemutatta”, én is ott dolgoztam a lapnál, a régi, sötéten zegzugos Alpári Gyula utcai épületben, mint az egyetemen régi irodalmat oktató tanársegéd, mellékállásban, a legújabb líra ügyeit adminisztrálandó. A páratlan hónapokban Somogyi Tóth Sándor „fedezett fel” egy novellistát, a párosakban én egy költőt. Groteszk pártállami „voluntarizmusnak” tűnhetik ez bő négy évtized múltán, de nem volt egészen az: oly sok fiatal írástudót „halmozott fel” az előző évek kultúrpolitikai szűkkeblősége (ha szabad ezzel a virulens képzavarral későbbi „kortársi” asztalszomszédom, Páskándi Géza szelleme előtt tisztelgennem, aki azt hirdette, bájos önfelmentésként, hogy „a képzavar megismerési kategória”), hogy volt honnan válogatni. Több-kevesebb hitelességgel és eredményességgel. KPL-t a júliusi szám mutatta be, és a patetikus tónussal és szóhasználattal különösebben nem rokonszenvező szerkesztő nagyon magas hangot ütött meg felvezető szövegében. És mindjárt a lényegbe vágva egy pszicho-vázlat erejéig: „Nincs mód finomabb árnyalásra: íme, egy kivételes tehetség, hasig az ingoványban. Nincs, akik megmondja, miféle tűz, miféle emely hajtotta erre: a gén-szerkezet fátuma, egy sajátos élménystruktúra fölépülése harminckét év hordalékából, vagy a ‘mindenre’ vállalkozás előre tudható reménytelensége; Joyce, Beckett vagy Szentkuthy Miklós hipnotikus hatása; talán egyszerűen az elviselhetetlen sérelem hízott szörny-hatalommá, ‘öt’ elfekvő ‘regény’ kézírata fölött. Megjegyzem, az ‘ingovány’ szó nem értékítélet, az ingovány irodalma is irodalom, természetesen...”

Itt a 'lent lentjén', itt 'élhető át minden.'" S a bemutatkozó novella pontosan illusztrálja ezt a világgépet – ami amennyire vonzó, annyira idegen a szerkesztő (a méltatlanul elfeledett prózaíró) számára, de végletességében még az akkori ún. „fiatal írók” köreiben is meglehetősen társtalan. „Egy fokkal sűrűbb a levegő. Emberportól nehéz a légzés. Minden ember leróttá már mai kegyeletét az enyészetnek. Az én milligrammnyi porom is ott szállingózik a levegőben. Fojtogat másokat. Fojtogat engem. Így fojtogatjuk egymást minden délután Európában. Öregebbek lettünk. A magzatoknak is délután van a délutáni asszonyok hasában...”

Hát így... – jellegzetesen egzisztencialista láttelelet, tárgyi elemeire nézve éppen úgy, mint a magánbeszéd (magától értetődő elbeszélő technikája – ha ugyanez technikának mondható – KPL-nak) tónusára, moll hangzatára figyelve. És itt kell feltenni a kérdést (amit talán csak egy alapos életrajzi kutatás válaszolhatna meg), hogy szabad-e, lehet-e olyan erősen „bekötni” a szerzőt az „erdélyi irodalomba”, mint azt a fentebbi (alighanem meglehetősen terjengős, öngerjesztett) „transzszilván emlékezetfutamok” sugalmazzák. Sejtelmem szerint egy kettős, egymásba fonódó élményvilág összegeződik itt, azaz az elemi, kamasz- és ifjúkori élményeket a kora férfikoriak mélyítik el és értelmezik át. Az a szorongás, ami a kisebbségi létnek nemcsak velejárója, hanem lényege is, akkor emelkedik az európai egzisztencialista regényvíziók közelébe, amikor az író kiszakad a kolozsvári kisvilág bensőségességéből, és sorsa beleveti egy idegen nagyváros otthontalanságába. Ha igaz ez a feltételezés, akkor ez magyarázatul szolgálhatna arra, hogy a „Kolozsvár-élmény” helyi színeitől milyen erőszakossággal oldozza el magát a korai regényekben (de csak a kolorittól, az élményektől nem!), hogy a késeiekben majd érett nyugalommal élje át újra azokat. Meggyőződésem, noha erről soha nem beszéltünk, hogy ha KPL történelmi regény írására adta volna a fejét, a „szülőtte tér” egzisztenciális tragikumának ábrázolásában a Kemény Zsigmond-i hagyományhoz tért volna meg: az erdélyi történelem mint a lét abszurditásának és démoni iróniájának a nagy képeskönyve... Amikor magam is „bemutattam” KPL-t a *Mozgó Világ* ÉvTIZeDhAtÁrHiD című akciósorozatában, a Volán Ménesi úti klubjában 1980–81-ben, bátorkodtam megpendíteni ezt az „erdélyi” hangoltságot a „magyarországi”, sőt egy nyíltan „mitologikus” elbeszélő szövegben. („...ez a magyar regény nagyon erdélyi könyv is a maga 'pityókaflaszteros' utcaíval...”) És még két rövid – az ars poétikus tudatosságot is jelző – bekezdés a már idézett önvallomásából, vélelmeim alátámasztásául. Az első az 1980 őszen megjelent kötetre vonatkozik (igazságtartalmát az irodalomtörténet – egyébként – aligha osztja, de nem is ez a lényege, hanem a vallomásossága): „Mégis-mégis, senki sem vette észre Az alkoholista haláláról – bár írtak róla bőven –, hogy megpróbált s maradt az egyetlen magyar egzisztencialista program-regény lenni. (Próbáltam volna én ezt akkoriban akár csak civilben szóvá tenni, amikor két lábbal rúgtak ki mindenhonnan.) Cs. Gyimesi Éva vette észre a turpisságot, s írt róla terjedelmes dolgozatot.” A másik megjegyzést aligha kell kommentálni: „Magamra utalva úgy

látom, hogy belülről építkezve kerestem formát a mondandómnak – s néha eléggé sajátyszerű (tán könnyen szopták be?), szükségképpen táplálkozhatott az a szerkezet, forma, stílus, megközelítés a tudattalan szálain abból, amit olvasva, látva, hallva, tudatos életemben tudomásul vettem, hogy az tán elfelejtsem, hogy aztán így bukkanjon fel. Jó bonyolult, de közhely.”

Es hadd iktassak ide egy levélváltást régi „mozgós” kollégánómmal, Helle Marival. Aki köztünk volt, de mégis külön, s ahogy jött a rendszerváltozás, egyre távolabb. Tőlem legalábbis. Mert olyanokhoz tapadt egészen szorosan, akiktől én minél messzebb... Nem találkoztunk, és nem is váltottunk szót vagy két évtizedig. Ő mindig és mindenhol fényképezett, s mivel KPL-ről nem találtam „mozgós” fényképet, gondoltam írok egy e-mailt neki, hátha válaszol. És úgy is lett. „2016. 03. 09. Kedves Mária – elnézést a zavarásért. Olyan MV-képre lenne szükségem, amelyiken Kolozsvári Papp László szerepel a szerkesztőségben vagy a lap szerkesztőinek társaságában. Megköszöném, ha segítenél. Üdvözöl Alexa Károly. March. 10. 2016. Szia, Karcsi – KPL magas, testes férfi? Emlékszem rá (talán), csoportképen szerepelt, de külön portré nincs róla. Átnézem a papírjaimat és a negatívokat, megpróbálom megkeresni. Néhány napra szükségem van rá, remélem nem sürgős. Mire kell és mikorra. Üdv helle mari. 2016. 03. 10. Kedves Mari – nagyon kedves vagy. A dolog nem sürgős – meg fog jelenni róla egy tanulmánykötet, abba írtam meg a magam emlékeit (jó viszonyban voltunk, szinte mióta áttelepült Erdélyből); többször szerepelt a lapban, sokan szerették. Éppen tíz éve halt meg. Ezért – ha volna – nagyon is jó lenne egy csoportkép. Köszönettel A. Károly. Küldve: 2016. március 17. szia, találtam két csoportképet az utolsó Aszú-díjból, jól reprodukálható képek. Kolozsvári Papp jól felismerhető. A két kép együtt egy jelenet. Kolozsvári feljárnlja Csoórinak a széket és Csoóri leül mellé. Ajánlom a kettőt együtt berakni, ez illene, gondolom az emlékezésedhez. A technika útja az... (stb.) üdvözöllek helle mari. (A jelzett „tanulmánykötetet” egy semmiből felbukkanó, senki által nem ismert, mindazonáltal visszafogottan is lehetetlennek minősíthető nőszemély szerkesztette, szerkeszti, szerkesztette volna, fogalmam sincs hol tart az ügy, mindenestre nélkül.)

Ne tűnjön hivalkodásnak, inkább a *Mozgó Világra* és a köré szerveződő művésztelmség szellemi és „stiláris” nyitottságára jellemzőnek, annak, hogy még mindenféle kánonok és ízlésdiktátumok „ideje előtt” vagyunk, ha bátorkodom ideírni azoknak a nevét, akiket ebben a klubban bemutatam, a hatóság buzgó érdeklődésének a látókörében (a hatóságot egy nyugdíjas ávos bácsi képviselte, akinek az este előrehaladottabb óráiban haza kellett mennie a gyógyszereihez, bennünket mindig megkért, hogy azért „ne nagyon” és „ne túl hangosan...”), nos, a „kádereim” időrendben: Hajnóczy, Tárnok, Kolozsvári Papp László, Kurucz, Bereményi, Kornis. Összesen huszonhatan voltak a felvezetettek, a lap következő nagy botránya fejezte be a sorozatot, és zár(at)ta be a klubot ...

Mint már volt róla szó, ez a fajta ízlésünk, elkötelezettségünk, mondjuk patetikusan: hitünk hozta létre 1980-ban az *Isten tenyerén ülünk* című antológiát,

amit most egy kissé groteszk, anekdotikus „levélfejeménye” miatt hozok újra szóba. Annak kései baráti nyugtázásaként, hogy mennyire nem volt könnyű ember KPL, meg annak is, hogy milyen sértődések is „belefértek” a barátságba. Meg azért, hogy lássuk: az irónia száguldása nála, ha teret kap, megállíthatatlan. „Kedves Karcsi” – kezdődik baljósan hűvös megszólítással az episztola. És így folytatódik:

„Szeretnék gratulálni – amennyiben rád tartozik, márpedig tartozik, hiszen a meghívón első helyen szerepel a neved – a Kossuth Klubban megrendezendő Isten tenyerén ülünk-höz. Különös örömömre szolgált, hogy egy tizenhatod résznyi Isten tenyerén ülésem képviselő útján történik. Különösen kedves és érzékeny figyelmességnek tartom, hogy a rendezőség – meghívó formájában – a nézőközönség s az avatott hallgatóság megtisztelő szerepét szánja nekem, s még tizenhárom egy tizenhatod Isten tenyerén ülésnyi parcellával rendelkező írónak. Az ötlet legalábbis sajátos, s hirtelenjében a következő továbbfejlesztési lehetőség jut eszembe: a február 25-én esedékes, a Mozgó Világ szervezésében sorra kerülő irodalmi estemen valamelyik könyvem korrektora olvashatna föl részleteket báró Bánffy receptkönyvéből; esetleg értesítést kaphatnék arról, hogy meghívóm nem érvényes, hisz tájékozatlanságomban még betévedhetnék. Vagy, a későbbiekben, a Kossuth Klub, a Magyar Rádió s a hazafias Népliget tehetségkutató nyomán kijelölhetne egy elsős gimnazistát, aki Kolozsvári Papp László nevére – s lelkes örömeire – megírhatná műveimet; kezdetben csak egy tizenhatodnyi részét; minden így megjelenő írásomat meghívóval hoznák tudomásomra, s egy példányt rendelkezésemre bocsájtának, elolvasásra, s a Nemzeti Múzeum második lépcsőjén – alulról számítva –, téli délutánokon öttől hétig. Amennyiben a most kapott meghívóban rejlő lehetőségeket meghosszabbítjuk, a kedves figyelmességek, a testet-lelket üdítő gondoskodások kimeríthetetlen arzenáljával válunk gazdagabbá.

Kedves Karcsi. Az ügy nyilván nem terád tartozik, de te persze továbbírod azoknak, akikre igen. Neked csak a köv. vallomásom szól közvetlenül: mit se utálok jobban, mint a nyilvános szereplést, de enyhén szólva furcsállom, hogy Akárki egy tizenhatodnyi részemet vezérképviseleti; furcsállom azt is, hogy erről a képviselőtről beleegyezésem nélkül Akárki is dönt; s végül azt is, hogy erről olyan meghívót kapok, mely még csak nem is egy tizenhatodnyiságonak szól.

Szeretném, ha közvetítenéd az illetékes Akárkiknek, hogy amennyiben további antológiákat óhajt bemutatni, ingyenes etikai tanácsaimmal szabadon rendelkezhet; e diszciplínával behatóan foglalkoztam; szívesen adok tanácsot értesítések és meghívók árnyalt, különbségtevő megfogalmazásában is.

Különben a régi szeretettel üdvözl

Kolozsvári Papp László

Bp. 1981. január 9.

Sapenti sat.

Ahhoz, hogy kései beszámolóim most következő szakaszának személyességét valamelyest mentsem-motiváljam, egy másfél évvel későbbi levélhez fordulok.

lok, amiben KPL egy könyvkritikához fűz kommentárokat. Csak azokból a mondataiból idézek, amelyekben hallatlan hosszúra nyúlt pályakezdéséről, azaz (1982-t írunk még csak) saját írói léte-egzisztenciája lehetlenségeiről beszél. (Bár nem tagadom, jól estek könyvismertetésemet nyugtázó kedves-féltréfás szavai: „szavamra, kedvet csináltál a saját könyvemhez...”) Ez a levél egyszerre helyzetrajz és ars poëtika, némileg zilált, kapkodó a szövegszövése, alighanem azért, mert visszaigazolódni látszik az, hogy mély igazságtalanság érte az író azzal, hogy kedvenc művét 13 év után adták csak ki, miután ötször utasították vissza. Ez a frusztráció hol erősebben, hol kevésbé, de mindenképpen befolyásolta nemcsak önképét, köz- és magánéleti magatartását, irodalmi életéről való vélekedését, hanem a művek tonalitását is. („Ki bízson az auktorban, ha az auktor nem bízik önmagában.”) És íme, ahogy az elbeszélés és az elbeszélő „korhoz kötöttsége” elegyedik egy bekezdésen belül: „Szent meggyőződésem, hogy lett légyen bármilyen szertelen fantáziája egy írónak – korának foglya, csak egy bizonyos dolgot írhat meg, csak ‘arra’ mehet, ha meg akar érkező. Tehát nem lehet ‘elérni valaki elől’ a kort, s az ‘úgy megírás’ is mindenkire érvényes és személyre szabott (paradoxon!). De ismét csak: nevetséges volna, ha az élő ember nem szorongva venné tudomásul, hogy ‘nem ott van, ahol lennie kéne’, s – az analfabéták packázásait nem számítva – nem halad ‘kint’, következésképp dupla munkát kell végezzen ‘bent’. Végül, nevetséges volna, ha azt állítanám, hogy én sohasem is akartam népszerű lenni, itt csak itt én, magamnak, nekem ez így jó volt; hogy én csak tanulni akartam, és sohasem ‘tani-tani’ – képességeimhez mérten; hogy néha nem szorongás vegyes bosszúsággal vettem tudomásul, hogy megünneplik azt a félkészlet, ami nálam egész; nem mindig sikerült vigaszt merítenem abból, hogy ha ‘nagy kiüresedett tér lesz a huszadik század’, akkor majd..., mint Lászlóffy Ali írja.” És meg egy kör: „... Magyarországon nincs író. Csak az öreg író, a fiatal író, a pipás író, a kalapos író, a kékszemmű, a zöldfülű, a harsonás, a harangozó... S hogy cifrább legyen: ezek között ‘vannak’ írók; s alighanem szenvednek. Valamennyien szűzkurvák vagyunk: azt akarjuk, hogy a lelkünkért szeressenek, s ne használható részünkért. Ki tudja, milyen használható részemet találja ki az irodalom- és kultúrpolitika, ha fölfedez idejében, s pajzsára emel. Vajon nem volt valóban jobb valóban kimaradni ebből?”

Ma is szorongató sorok ezek, hát még akkor, amikor – miközben persze egy új irodalmi korosztály elfoglalta az őt megillető helyét – rengeteg talmiság és igaztalanság florealta az irodalmi élet hivatalos „övezeteiben” (hogy egy akkor főcsinovnyik, Tóth Dezső tudálékos szavával éljek). Engem, mint barátot és irodalmi embert (szerkesztőt, kritikust) nagyon felháborítottak ezek a méltánytalanságok (ki tudja nála miért erősebben, mint másoknál?), nem volt jó szembe-sülni azzal, hogy egy efféle villogó szellemű, hatalmas tudású és gazdag tapasztalatú, ironikusan szárnyaló, vágató fantáziájú nagydarab, szakállas ember ilyen szegényen és kiszolgáltatottan és ily sérülékeny lélekkel keresse helyét a magyar irodalmi életben. Aki ennyire és ily szemérmesen hálás legyen

a jó szavakért. Félreértés ne legyen: nem akarom hajdani szerkesztői-kritikusai érdemeimet fényesíttetni. Még csak azt se mondanám fellengzősen, hogy ez volt a dolgom: egyszerűen – mi sem volt természetesebb annál, hogy ahol némi intézményes szerepem lehetett, ott KPL is mindig jelen volt. Először a *Kortárs*-nál, aztán 1975 táján a *Magyar Hírlap*-nál (itt jelent meg – napilapban! – a *Két Cooper regény* című elbeszélése; NB. itt jelent meg először napilapban Esterházy Péter is, akit KPL zsigeri ellenszenvvel tartott – mindvégig – számon...); 1978 tavaszán kerültem a *Mozgó Világ* szerkesztőségébe: itt – ha jó számolom – négy komolyabb publikációja jelent meg a lap megszűntetéséig. Ezek az adatok is fontosak, de nem ez a lényeg: hanem az, hogy itt valóban társakra, barátokra talált, akikkel sört ihatott, meccsre járhatott, novellákról beszélgethetett, pletykálhatott és ahova-ahonnan erdélyi híreket hozott-vitt. Otthon volt, mint Szegegy Hajnóczy, mint Körmendi Lajos, mint a jó Sarusi Mihály, Tar Sándor, hogy csak pár magányos-kirekesztett prózaíróat említsek.

Kivételezés és kirekesztettség, bennfentesség és kiadói nyegleség... – és az ebből fakadó – visszanezve három és fél évtized messzeségébe: talán túlzott, talán kissé meggondolatlan, talán némileg igazságtalan... – méltatlankodás, felháborodás stb. – hangsúlyozom: nemcsak KPL-ről volt szó! –, nos, ez vitt bele egy olyan kritikai akcióba, amiknek még ma is nyoma van bizonyos irodalmi körökben. És ide kell vennem még egy meghatározó motívumot: azt a renitens szellemiséget, ami a *Mozgó Világ* minden szegmensét átjárta az 1970-es, 80-as évek fordulóján – mindenről, ami „hivatalos”, ami „állami”, megvolt a véleményünk, amit keresetlen modorban ki is mondtunk. („Az a sok ostoba vicc és nevetés” – csattant föl egyszer egy letolásakor maga Aczél György, pedig ott se volt, amikor...) A *MV* 1979. 1. számában közreadtam egy kritikai-irodalompublicisztikai dolgozatot *Nyolc szerző keres egy terepet* címmel, első kötetes prózaírókról. Voltak ebben elemző részek is, persze, felfedező gesztusok is, nyilvánvalóan, és természetesen – finoman szólva – hárító, elhatároló vélekedések is. A minősítés indulati ívének két véglete Ács Margit *Csak víz és levegő* és KPL *Monológok a határon* című könyv volt. Ahogy nincs okom, és nem is volna ízléses, hogy akkori véleményemen változtassak, arra se indít semmi most, hogy életművüket egészükben mérlegeljem, úgy ma sem tagadom, hogy szigorú ítéletem nagyon is befolyásolta az a kettős mérce, amivel ennek a – maradjunk most náluk – két szerzőnek az indulását a hivatalos irodalmi nyilvánosság támogatni, illetve elutasítani helyesnek tartotta. És ez nemcsak az én véleményem volt, hanem azé a különben nagyon is sokszínű társaságé, ami a maga fiatalos módján valamiféle szabadságharcot vívott a korábbi idők ízlése, kiadási és kritikai struktúrája ellen. Ideértve a tőlünk különállók közé részben azokat is, akik érdekeik vagy a megszokottság, vagy régi kapcsolataik stb. révén, esetleges politikai távolságtartásuk, óvatosságuk ellenére mégis csak ennek a kritikai-irodalomtörténeti-kiadói-írószövetség stb. „felnőtt” társaságnak a tagjaiként játszották szerepüket. Az irodalom világának akkoriban sokféle metszete volt meghúzható – generációs, ideológiai, származási, műveltségi stb., stb. –, most

csak a „körön belüliek” és a „körön kívüliek” halmazáról van szó. Ács Margitot irodalmi és személyes beágyazottsága (és ezt ma már nem érdemes részleteznünk) ehhez a körhöz sorolta, és ide hagyományos irodalmi világlátása, szépirói tájékozódása is. (Jóllehet – most tudatosul bennem – őt is lehetne akár megkésett jelentkezőnek tekinteni, hiszen alig egy év eltérés van kettejük születési időpontja között.) Mindenesetre ugyancsak eltérő különbség volt Ács Margit első publikációinak – novellájának (*Kortárs*) és kötetének (Szépirodalmi) – felvezetése és a KPL-é között. Ács Margitról szóló cikkem élces, parodizáló, távolságtartó, noha természetesen mint kritikus nem „zárom ki”, hogy a későbbiekben megfontoltabban kerüli a kommersz elemeket annak a benyomásnak a jegyében – mint közlöm atyailag –, hogy „nagyon komolyan veszi az életet és irodalmat”. KPL-ről írva viszont elég az első mondatot említenem: „talán számára a legkínosabb, hogy egy ilyen névsorolvasó kritikában esik szó első kötetéről”.

Emlékezni vélek arra, hogy milyen felhördülést keltett azon nyomban az írásom „bizonyos körökben”. Fodor András (annak a társaságnak a krónikása, ahova Ács Margit és férje, a kiemelkedő szellemi és szerkesztői életművet fölépítő Domokos Mátyás is tartozott) 1979. II. 17-ei naplójegyzetében írja: „Mara nincs eléggé központban, s láthatóan nem tudja még, Alexa a 'Mozgó Világ'-ban milyen rondán lerángatta kötetét, elővezetését a 'Kortárs' görögtüzes trükkjének nyilvánította.” Ez aztán folytatódik IV. 7-én egy társas és pletykás együttléten Kálnokynál: „Ottlétünk, Matyi beleegyezésével egyórás (pocsék-rossz) kriminézéssel kezdődik. A Martinitől nagyon jól érzem magam, s később se romlik hangulatom, bár a témák penetránsan irodalmiak... Szívesen szemlélem a jó állapotban lévő Matyit. Fél füllel hallom Mara panaszát Alexa támadó cikke miatt (állítólag Kovács Sándor Ivánon akart így bosszút állni egykori munkatársa). A 'Kortársban' közölt kisregény itt van már könyv alakban. Kapunk is a 'Beavatás'-ból példányt, a dedikáció szerint 'azzal a melegséggel, ami a könyvből hiányzik...’” (Ez a „bosszú-motívum” újdonság a számomra..., ki is fogok rá térni, ha majd nem éppen eseménytelen és felettébb jól dokumentálható kapcsolatomat a *Kortárs*ssal és Kovács Sándor Ivánnal egy másik, hasonlóan burjánzó emlékszövegben megfogalmazni megkísérlem-megkísértem. S egy pillanattal még hadd méllázzak el a hajdani önkéntelen sértések és évtizedekre szóló sértődések – belterjes – szociális mechanizmusán... A Fodor-naplóban olvasom jóval korábról, 1971. XI. 25-én: „Csűröstől hallom, hogy Alexa lett a 'Kortárs' versszerkesztője. Tőlem tehát elmúlt a veszély.” Huszonhat éves süvölvény voltam ekkor, belekeveredve egy irodalmi „nagypolitikai” játszamába, a Simon-féle *Kortárs* felszámolásába, mit se tudtam arról, hogy Fodor András is „kombinációban volt”, ahogy a XIX. századi parlamentben fogalmaztak. Fodor a legghiúbb ember lévén a Kárpát-medencében... Még hogy „elmúlt a veszély”... Érdemes lenne utánanéznem, hogy mit és mennyit közöltem tőle a következő években. Biztos nem eleget... Soha nem sikerült megkedvelnünk egymást, igaz, nem is munkálkodtunk rajta. Még ma is álmélkodom kedves gimnáziumi és egyetemi társam, majd kollégám, Csűrös Miklós szerepén Fodor-önmitizálásában. (Azt viszont

megbocsáthatatlan bugrisságomnak tartom, hogy fogalmam sem volt, kit „váltottak le” velem: Török Endrét. Sok évre rá tanultam meg örök időre, hogy mekkora alakja volt az újabb magyar szellemtörténetnek. Az egyetemen futtában viszonzta a köszönésemet a nyolcvanas években – és megint egy lap kellett, hogy valamelyest „összekötődjenek” a szálak: ez volt a *Hitel* 1988 novemberétől.)

Talán árnyalja Ács Margit első könyvét „illetően” kritikusi gesztusom szubjektív elfogultságát és egyben a gesztus „mozgóvilágos” meghatározottságát az, ha mellé sorolok még egy mozzanatot ugyancsak Fodortól, 1978. VII. 27-éről. Hosszabb kiadói időzés után (ahol Vas István „gálánsan és mély meggyőződéssel dicsérni kezdi Ács Marát, aki szép és tehetséges egyszerre...”) a naplóíró (ma már ízetlennek tetsző önmutogató futamok után) ebédelni indul a Domokos-házaspárral. „Végül eljutunk a Lucullus étterembe, ahol Matyi nagyvonalúan vendégüknek tekint. Itt messzebb ül tőlem, inkább Mara hangját hallom. Kesergéseit a 'Mozgó Világ'-ban olvasott ifjú kritikusok nyilatkozatai miatt. Hiába írt ő sikeres regényt – a 'Kortárs' közli teljes terjedelemben – ha ilyen szellemi klímába kerül...” Igen, a két- és többfajta „szellemi klíma”... Ki ide tartozott, kit oda vitt az érdek vagy a véletlen, ma már mindegy. Talán jelképes-anekdotikus elem, mindenesetre tény a hetvenes évek közepéről, hogy ez a Lucullus „nekünk” is kedvelt támpontunk, éjszakában kódorgó fröccsöző vagabundusoknak – a decens szerkesztők ekkor már aludtak, vagy decens köreikben decens Martinikat („Legyen jó száraz!” – élték át Hemingwayt) hörpölgettek. Később persze radikálisan át is alakultak az irodalmi belviszonyok, különösen az után, hogy a rendszerváltozást követően addig elképzelhetetlen hevületű kulturális gyűlölettáborok jöttek létre. Ács Margittal erről, a „kettőnk esetéről” soha nem beszélgettem, nem is nagyon keressük egymás társaságát (olyannyira ritkán váltunk szót, hogy ő hol tegezve, hol magázva szól hozzám, ha valami miatt beszélnünk kell), jóllehet az igazán érdemi ügyek jó ideje ugyanazon az oldalon találunk bennünket. 2000-es kötetében (amit ugyanott adott ki, Laki-teleken, ahol én is oly gyakran és örömmel fordulok elő, s ahol az én utolsó kötetem is megjelent), korrekt szavakkal nyugtázza némely kritikai megnyilvánulásomat, magam is számon tartom működését, formális és informális, mindenesetre: „nagyívű” kulturális politikai karrierjét az utóbbi években, ennek kapcsán sem tudok beszámolni különösebb személyes fejleményekről. Gyanakodni persze – kiben nem dolgozik a paranoia ennyi magyar évtized után? – gyanakszom, ha méltánytalanságok érnek a mai állami politika kulturális „övezeteiből”, mert érnek, olykor egészen rondák, nem működnek-e mögöttük a hajdani sérelmek, pletykák, falkaelfogultságok avittas reflexei... Ha lenne akár a legcsekélyebb szellemi-közéleti hozadéka, szívesen eljátszogatnék a régi „körön belüli”-„körön kívüli” képlet mai változataival... Domokos Mátyás viszont élete végéig elemi gyűlölettel beszélt rólam (mint hallom), és írt rólam (mint olvastam), és ezt tovább is sugározta, ahol és amerre módja volt. Benyomásaim szerint – észlelhető virulenciával még ma is... Sajnálom, sajnáltam, mert bámul-

tam elképesztő irodalmi ismereteit, de a véleménye különösebben akkor se érdekelt, és ma sem.

A rendszerváltozás eddigi negyedszázadából KPL-nak másfél évtizedet adott megélnie. Ő is – mint szinte mi valamennyien – új kihívásokkal, újfajta korkínálatokkal, sőt szereplehetőségekkel szembesült, de ahogy (egy-egy stárust vállalva) „bekerült” a körbe, lényegében „kívül” is maradt, továbbra is lévén szuverén író és kritikus értelmiségibe oltott, elkötelezett patrióta. Voltunk TV-s kollégák, össze-összefutottunk a „városban”, híreket cseréltünk; „örvendek” – ahogy ő, az erdélyi, mindig is mondta –, hogy talán legharmonikusabb, legletisztultabb hangú, bizonyos értelemben vélhetőleg összegezésnek szánt könyvéről, a *Holló úrról* kedvére való méltatást írtam. Különállása ellenére ő is egyike volt azoknak az íróknak – ekkor kezdődik az irodalmi világ engesztelhetetlen tömbökké különülése –, akik személyes modorú és külön-külön műfajválogatot kialakító publicisztikai sorozatokban reagálnak a rendszerváltozás eseményeire. Afféle naplók ezek, KPL szép szavával „olyan írói ízé”. De és azonban: „tulajdonképpen regény”. És olyan neveket idézhet föl a literátor régiségbúvár, mint Czakó, Csengey, Esterházy, Parti Nagy, Dobák István, Fekete Gyula, Tózsér Árpád, Gyurkovics Tibor, Balaskó Jenő és alighanem még bő tucatnyian. KPL a maga sorozatával „visszatér” a *Kortárs*hoz (soha el nem ment innen), és két „folyamban” itt mondta el véleményét a „saját” idejéről, ami a nemzet ideje is kívánt lenni. 1990 és 91, valamint 1996 és 97 között, előbb az Antall-, utóbb a Horn-kormány idején (ez hangsúlyozandó) írta havi rendszerességgel végeérhetetlen és kusza mondatokból csomózódó, de mindig kontrollált indulatmenetben kavargó dolgozatait.

És itt egy különös bekezdést kell nyitnom. Mitől van az, hogy miközben végigtekintek kapcsolatunk évtizedeinek dokumentumain, amelyek zömmel lapokhoz kötődnek, a *Kortárs*ról a *Mozgó Világig*, éppen arról feledkezem meg, ami a legszorosabban kapcsolódik a rendszerváltozáshoz? A *Hitel*ről. Az első magyar szabad újságról, amelyikben 1990 legeleje és 1991 tavasza között KPL-nak nem kevesebb mint 18 publikációja jelent meg. Ahol is mint főszerkesztő-helyettesnek minden cikkhez közöm volt, mert kellett legyen, volt, hogy a lap vezérkarából egyedül nekem, hiszen a főszerkesztő, Bíró Zoltán pártot szervezett, az elnök Csoóri Sándor meg..., nos, ő volt az Elnök. „Sakkvakság” lett volna ez nálam? Inkább azzal magyaráznám-mentegetném feledékenységetem, hogy ebben a felhevült, napról napra újabb és újabb politikai kihívásokban élő magyar időkben a legkevésbé az irodalom foglalkoztatta a nyilvánosság embereit – talán még az írókat sem, de az irodalmi lapok szerkesztőit mindenképpen. Azaz – a „szakma” felől nézve – egy írói publicisztika-sorozat létrejöttéhez mindenképpen nélkülözhetetlen némi „megállapodottság” (legalább a lélekben), az, hogy a szerzőnek hosszabb távon is érvényes elgondolásai legyenek: stíláriis téren és az egyes darabokat összekötő motívumok kidolgozásához is éppen úgy, mint stabil politikai nézőpont vállalására. Meg (talán) az eufóriában nem árt, ha van egy leheletnyi (intellektuális) szkepszis... És a szerkesztőt sem

a széptani valőrök foglalkoztatták, hanem a politika, és hogy a rengeteg bejövő szöveggel hogyan birkózzék meg. Nagy bajban volnék, ha a *Hitel* ekkori sorozatainak akár csak a vezérmotívumait fel kellene mondanom, pedig mindhez a szerkesztői-adminisztrációs kötetmeken túl személyes közöm is volt: Vasadi Péter – *Kockás füzet*, Tőzsér Árpád – *Pozsonyi páholy*, Dobák István (Vajh' mi lehet vele? Remek és igazi „vidéki levelező” volt!) – *Terep-járó*, Czakó Gábor – *Újabb magyar rémmesék*, Szörényi László: *Nagytakarítás...* Esterházy „elefántcsonttornya” is elsősorban „leomlásának” körülményei miatt emlékezetes. A „formai” bizonytalanság (az ars poétikus távlatosság hiánya?) jellemzi KPL darabjait is, hol publicisztikák, hol inkább könyvismertetések, de akad még interjú is köztük. Kitalál egy rovatcímet: *Feltört korsó* – de ezt is hol használja, hol nem. S végül – ami a (viszonylagos) maradandóság záloga lehetett volna: írásai nem álltak össze kötetté. De azért még teszek két megjegyzést. Az egyik: az élete vége felé az *Életünk* számára felajánlott sorozatának itt vannak az előjelei, itt: a politikai esszé felé emelkedő történelmi könyvismertetésekben. A másik: ekkor őt még – első írása idején percekkel vagyunk a romániai „forradalom” kitörése után és negyedórákkal a vezéri pár kivégzése előtt – mindennél jobban egy dolog foglalkoztatta – mi van, mi lesz Kolozsváron. Meg Temesváron. Meg Vásárhelyen. Lesz-e vérrel vett hazája végre és valamennyire a bánásági, az erdélyi, az óromániai magyarságnak... Hogyan is kezdődött első *Hitel*-cikke, *A síremlék árnyéka* – egyben itt a mámoros idő, az erdélyi lélek mélakórja és az író rögeszmésen vallomásos megrendültsége –, ami rögvést a lap élére került: „Anyám, Magdus, aki Kolozsváron él, s néha megfontolt, néha hisztérikus kérdésekre, mi szerint: mi lesz, Anyám?, rendszerint azt válaszolta: Nézd, én itt születtem, itt is akarok meghalni; a nagyon okos anyám évekkal ezelőtt egyszer azt mondta: Nézd, fiam, ha megéred, hiszen én már tán nem érem meg, de te biztosan megéred, figyelj meg, fiam, figyelj meg, hogy ha Ceaușescu meghal – hiányozni fog. Aztán éjjel, 1989. december 23-ról 24-re virradóra, amikor kettő felé (mondhatni, szokásom szerint) megvettem az EMKÉ-nél az újságok vasárnapi különszámait, hazajöttem, s ágyban fekvé, az egész napi olvasástól, alvatlanságtól vörös szemmel, iszonyodva, lelkesedve, szinte sírva és szinte kacagva olvasni kezdtem, egyszer csak belém hasított: Ceaușescu nekem máris hiányzik! És nem értettem. Ki érti ezt? ... És rájöttem: én 'együtt éltem' ezzel az emberrel az elmúlt húsz esztendőben, alakította életemet, szinte már szervi, de mindenképpen lelki elváltozásokat okozott; harcoltam vele magamban magammal; meghatározta 'legjobb éveimet' – ahogy mondani szokás-, elfojtásokat, indulatokat, hiányokat és csömörig telítettségeket hozva létre a szervezetemben; regények megírásával védekeztem, ha ő nincs, nem írom meg a Madarak voltunk-at, és nincsen Malomárok... De mégis hogyan van, hogy úgy érzem, mintha szervemet vették volna ki, egy szervült kóros daganatot, mely nélkül más, jobb lesz az életem, de egyelőre, a műtéti sokkban még úgy érzem: hiányzik.” S míg ezeket a sorokat másolom, és folytathatnám lapokon át, nem Ceaușescura gondolok, nem is KPL-ra és nem Romániára, hanem magamra, Magyarországra, itteni

önmagunkra, az egész szabadságba „vetett” Kelet-Közép-Európára, 1990 előtt és után, ránk, a túlélőkre, akik rendszert talán tudtak váltani, de magukat nem, és akik ama ószövetségi negyvenesztendő s várakozás nélkül léptünk be az Ígéret földjére, hogy (és ezért) hamarosan azt kezdjük érezni: mintha valahogy visszakeveredtünk volna a Fáraó országába. Ha az (önmagunkat győzködő) eszünk mást is mond.

KPL Kortárs-kötetei, negyedszázaddal utóbb is olvasva őket, a rendszerváltozás legemlékezetesebb irodalmi visszhangjai közé tartoznak: a *Szokolczayval az aluljáróban* és a *Miért kicsik a törpék*. Mondhatni, írójuk soha ilyen felszabadult nem volt, amikor nyilvánosan azt mondhatta, amit akart, amit olvastak az olvasók, amiért gyűlölték, és amin kárörvendezve kuncogtak, amiért alkalmilag még fel is jelentették, és amik esetében halvány kétség sem merült fel soha, hogy a szerző „melyik oldalon” áll, de akinek szeme előtt „egyik oldal sem” érezhette magát politikai biztonságban... Felszabadult nyitottság, iróniába hajló rosszkedv és a „de azért mégis, ám...” Feltalált egy formát, elfogadtatott egy modort.

Ha tetszelgésnek is tűnhetik, hadd idézzem egy rólam készített – kedélyesen odavetett, jó magyaros adomázó modorban előadott vázlatát, az Írószövetség oszlopai alul, éppen túl valami szócséplésen, és éppen betérni készülöben a büfébe (ami akkor még úgy-amúgy működött – ha viszont már nem, akkor más-hová). Bár a képen leábrázolt kvartettnek (KPL, Szokolczay, Kis Pintér, AK) csak egynegyede tekinthető az alkohollal barátabb szorosságú viszonyban lévőnek. Természetesen e sorok írója marcangolja itt magát. Halvány emlékként jelenik meg előttem a kép a Mátyás Pincéből a hetvenes évekből, ahova a *Kortárs* alacsonyabb sarzsijú beosztottjai ünnepi záró vacsorára és elvtársi-szakmai eszmecserére vitték szovjet szerkesztő kollégáikat, akik a „testvérlaptól” érkeztek Leningrádból. Ez a folyóirat konkrétan az északi-tengeri flotta folyóirata volt: sok újdonságot megtudtunk tőlük, ha ezeket a későbbiekben a magyar viszonyok között kevésbé is sikerült hasznosítanunk. A lényeg – most utólag merengve eme szép estén – az volt, hogy nekem kellett a számlával elszámolnom az Írószövetségben. Ott szó nélkül tudomásul vették a literátor szovjet tengerjárók italfogyasztását (szerény fiatalka pesti kollégájukén, az enyémen, is csak felsóhajtottak), de az ellen kikeltek, hogy Szokolczay Lajos mennyi – konkrétan két kiló – kenyeret volt képes megenni egy ültő helyében. És térjünk vissza (azaz: előre negyedszázadot), hogy újra eljussunk a Szokolczay-metaforával gazdagított irodalmi pagonyba. „De ah, ha már a zöld lámpaernyő alatt irigykedő utókorról esett szó, kápráztassunk rajta még egy fordulót. Mert ki pontlik fel a közel-távolban, mint egyetlen vérpiros pulóver? Alexa Károly! Már ez a név is! Mert ki írta még x-szel a nevét Ybl Miklóson kívül a magyar szellemtörténetben (mindegy az! most ne akadékoskodjatok!)? Megfoghatatlan rejtély számomra, gondolom, amint ott állunk lazán az Írószövetség főtermében (Szokolczay Lajos lefényképez tömör gépével – a műveltek kedvéért: monolit, nincs benne film, nem úgy, mint a pártállamban), s beszélgetünk (!!!). Bizony így élte jelenkorát

a magyar író az ezredfordulón. Axela... illetve Alexa Károly pedig azért rejtély számomra, hogy neki vajon miért nem jött el az ígéret hímes mezeje (és egyéb...), hiszen ő aztán tett is érte. Mást ne mondjak, együtt javították a korrektúrárt a 'Hitel'-nél a már majdnem honvédelmi miniszterrel! Illetve a szinte-szinte miniszter kijárt Kőbányára korrektúrárt javítani, a főszerkesztő-helyettes meg nézte. Ebből úgyszólván már önök is megérthetik, hogy a majdnem Alexa hasalhatna a nedves őszi fűben Drávaszabolcsnál, hátha jön az ellen, a honvédelmi miniszter meg csak nézhetné. Hadra termett, annyi bizonyos. Kedvenc írója Kemény Zsigmond, s meséli róla Czakó Gábor, hogy amikor – régi ellenállási történet következik, kérem ezt nekem beszámítani –, amikor ő, Czakó elütött egy szarvast Czinege Lajos magán(!)állományából, ám az akció (minden kezdet nehéz) nem egészen sikerült, Alexa Károly volt az, aki egyetlen hatalmas tördőféssel adta föl az utolsó kenetet a kollaboráns szarvasnak – és ezt tessék elképzelni: ott állnak hőseink a holdfényben, hátuk mögött farkas, fejük fölött holló... cinege... minden!, és ekkor kés villan a vakhomályban, és döf, és akkor az ellenállók visszavonulnak tanyájukra, s hetedhét rezisztenciára szóló szarvas vacsorát csapnak (nekem bezzeg nem szólnak!), és ott van az egész 'Mozgó Világ', ki tudja, melyik korszakból. Nem is értem, hogyhogy nem fővadászmester az ilyen ember? Ebben a rendszerben meg mi nem tetszik neki? Ugyanaz a kihízott farmer, pocaköblös piros pulcsi, félretaposott partizáncsuka! A könyvkiadásunk pedig csődben. Én az ilyen egyetemi tanerőket – az ilyenek olvasottak – könyvkiadásra fognám. Valami kis pénzt nekik, s adják ki a magyar irodalmat. Mert ki a bánat ismeri ki magát benne, ha nem ők? Horti úr?"

Hát... persze – mihez se volna nagyobb kedvem, mint hogy „a szerző” „tárgyi pontatlanságait” kiigazítsam...”, hogy nem tör, hanem kés, és nem szúrva, hanem...”, de hát, minek, kinek? Hadd andalodjak vissza, míg olvasok és másolok, negyedszázadot..., mert azt hiszem, ezekben a bolondos jelenetekben, képekben, mondatokban az van benne, ami igazán maradandó a számunkra, akkoriak számára: a kedély, a felszabadultság... Mondjam: a lélek rendszerváltozása? Hát igen, meg az ilyen szavak, mint a „pocaköblös”..., ha talán túlzó is kissé...

Újraolvasva az eddigieket, látom, érzékelem folyamatosan, hogy a mesemondás mintha önkéntelenül olyan irodalmi folyóiratokhoz kapcsolódna, amikhez egy időben mindkettőnknek közünk volt. És még ennek a látszólagosan személyes esetlegességnek is van „időbelisége”, történeti-irodalomszociológiai jelentése. Az jelesül, hogy bizonyítja: a pártállami (és az elektronikus kommunikáció kiterjedése előtti) időkben az irodalom élete a folyóiratokban és azok körül zajlott: ez a volt a leggyorsabb (és alkalmi szerzői-szerkesztői „kihágásoknak” is „kiszolgáltatót” vagy azokat „kiszolgáló”?) publikációs fórum, és szakmai műhely is volt, meg egyívásúak kollégiuma, hírforrás és védelem, mindig közel a kocsmá is, meg a könyvesbolt is... 2004 őszén lettem az *Életünk* főszerkesztője, és elmondhatom, hogy az azóta elmúlt évek alatt talán tucatnyi szerző ha fellekereste a szerkesztőséget, az (egyébként remek és vendégbarát) szombathelyi megyei könyvtár harmadik emeletén. De nemigen van nagy élet a *Kortárs*nál

sem az Írószövetség sokféle vihar tépázta épületében, és még azt sem tudom, hogy ennek vagy a másik lapnak van-e egyáltalán szerkesztőségi helyisége, vagy a szerkesztő aktatáskájából szerkesztődik lap, esetleg egy honlapon, az ún. „virtuális térben”. Mintha a *Nyugat* az internetes XXI. században, csak a gerjesztett „urban legend”-ek nélkül. Persze már aktatáska sincs, csak PC meg mobil. KPL „a levélíró” újra és végleg otthonára lelt ebben az elidegenedettségekben. Azaz: maradt minden, azon belül a kapcsolattartás is, a régiiben. Csak az élet foszlott el, kinek véglegesen, kinek egyelőre még csak foszlik az emlékező szakban. Zárjuk le közös történetünket azzal a lappal, az *Életünkkel*, ahol KPL-nek egyetlen sora sem jelent (mert már nem jelenhetett) meg, de ahol mégis jelen volt – levelekkel, tervekkel, tudósítással a végső időkről és a gyász törmelékes szavaival.

Úgy tudom, körülbelül egy évvel halála előtt, 2004 tavaszán vált nyilvánvaló tényné végzetes betegsége, ám ő nem hitte, hogy betegsége végzetes volna. Ezért is egyszerre meglepő és természetes az a levele, amit 2004. november 27-én postázott, alighanem már túl az operáción és a nyirokcsomókat bombázó kezelésem. Szép tiszta gépirat (tehát: írógéppel van írva 2004-ben...), kevés elütéssel, közepesen kopott szalaggal. Egy ki tudja, mikor megejtett futó (telefonos) beszélgetésre hivatkozik. Mi foglalkoztatta KPL-t...

„Kedves Károly!

Felvettem volt egy bizonyos fajta, művelődési merítésű cikksorozat tervét az *Életünk* számára. Ezt definiálnám most szorosabban, megtoldva néhány példával, amiket meg is írnék.

Minden dolgot kiindulópontja valamilyen művelődési, irodalmi és a többi esemény volna, úgy mint könyv, színház, film, építészet, képzőművészet és sok más rendhagyó eset és ügy. Nem írnék bírálatot, még kevésbé elégiát; a dolog, hogy úgy mondjam, elrugaszkodási pontként szolgálna ahhoz, hogy bizonyos jelenségről vagy ennek csoportosulásáról általában szóljak. Igen-igen szórakoztató módon, különben nincs értelme.

Első példa: A Nemzeti Színház csinált egy nagyon jó 'III. Richardot'. Sok előadás és olvasatok ismeretében még sosem láttam ennél dermesztőbben időszerű előadást. Szinte az alkotó akarátán kívül, jóllehet gondoltak rá. Csak hát mellelleg kinyúlt a sírjából Shakespeare, s négyszáz év távlatából irányította lépteiket.

Második példa: Idén jelent meg a második és befejező kötete a több ezer oldalas Hitler életrajznak, az első 2003-ban jött ki. A könyvből való dobantás adna módot rá, hogy elmélkedjünk Hitler porhüvelyének utóéletén, mert azt ugye tudod, hogy nem égették el, hanem a SZU-ba vitték, aztán az NDK-ban földelték el titokban, hogy végül valamelyik oroszországi zárt kutatóintézetben lapuljanak a csontjai egy dobozban. És egyéb mesék. Címe talán: A hazugság hosszú csontjai.

Harmadik példa: Összeomlott a Magas Tátra. Engem mélyen érintett, jó huszonöt éve járok oda hegyet mászni, jóformán minden fáját ismerem. A misztikus vonzódást vitéz Somogyváry Gyulának köszönhetem, aki első világhá-

borús trilógiája második kötetének első részében ('Ne sárgulj, Fűzfa') teremti meg a Tátrát, s itatja át az országvesztés előérzetének végtelen szomorúságával. (A harmadik kötet, 'És Mihály harcolt', mindmáig a legplasztikusabb leírás országvesztő Károlyi-korszakról, Kunékról, életről a kommün idején Budapesten). A trilógia közel százezres példányszámban jelent meg annak idején.

Ebből rugaszkodna el az írás. Mert akármi legyen is a december 5-i népszavazás eredménye, ez a szellem már kibújt a palackból, megkezdődött az újabb bevonulásunk Kassára, végre tán egy tartható világszövetségben és kölcsönösségben. Már csak Károlyi Mihály szellemi örökösét kell legyőzni, s ez akkor sem lesz rövid harc, ha a lakosság – mi más? – megszavazza a kettős állampolgárságot.

Ha érdekelne ez a sorozat – másképpen, mint sorozatként, nem érdemes bele sem vágni, akkor van értelme, ha jön valahonnan, és megyen valahová – megtisztelnél, ha felhívnál (akkor is, ha nem), én is kereslek. Úgy képzelem el, hogy volna egy sorozatcím, s egy teljes évre állapodnánk meg, tizenkét anyagban. Valamikor jövő kora tavasszal kezdődhetne. Néhány sorozatcím-javaslat: Silbak, Őr Szem, Levelek a konyhaasztalról és a többi.

Szeretettel Kolozsvári Papp László"

Hányszor, de hányszor álltam meg percekre a levél másolása közben, de persze hogyan is tehettem volna, hogy megszakítom ennek a levélnek a tiszta csöndes sodrását: de célratörő méltázását! Legtovább az (akkor) mindjárt bekövetkezendő december 5-ei dátumnál torpantam meg. Bárhogya is történt ez a szerencsétlen népszavazási kezdeményezés... a végeredményébe, úgy látszik, bele lehet halni. Hogy KPL életét nem hosszabbította meg ez az elképesztő csalódás, abban biztosak lehetünk. És még – „már” magunknak, túlélőknek emelhetjük az öklünket: „ez” után még majd' fél évtizedig országolhatnak azok, akik így kampányoltak – felejthetjük?

„NE FIZESSÜNK RÁ A KETTŐS ÁLLAMPOPLGÁRSÁGRA! Ne fizessünk havi 20 000 forintot családunk pénzéből! Ne fizessünk állásunkkal az olcsó határon túli munkavállalók miatt!”

És a legförtelmesebb – még stílusosan is:

„Ne fizessünk álmainkkal, mert nehezedik a lakáshelyzet!”

MSZP, SZDSZ... rájuk értette KPL azt, hogy Károlyi Mihály szellemi örökösai. Akik még ma is itt vannak közöttünk, és küzdenek (mindig ellenünkben) a kisebbségek jogaiért minden kirekesztéssel szemben, és nem győzik kikérni maguknak, hogy ők meg a magyarság, hogy ők mint magyarok, hogy... De hát, ha hagyjuk kitisztulni szemünkből a düh vörösét, egy nagyon szép elégikus búcsúmozzanatot képzelhetünk a levél legutolsó „ajánlata” mögé. A Somogyváry-regény előbukkan már az 1992-es publicisztikus naplójegyzetekben is egy nagyon szívszorító életrajzi pillanattal felerősítve. Somogyváry munkái a legzordabb indexen voltak annak idején (még a rendszerváltozás kezdetekor is), és aki ezeket olvasta, az mentálisan „benne állt” Trianonban, bármennyi évtized is telt el. Az „ötvenes években egy kolozsvári konyhában” olvassa egy kamaszfiú, és számára a Tátra – „onnan” a harmadik országban... – is innen kezdve magyar va-

lóság. Hiába van legalább két határ közöttük. És ez egy jelzés, amin szintén tanulságos lenne végigmenni: milyen személyes-szellemi kapcsolatban voltak-lehettek az elcsatolt területek magyarjai egymással Trianon után és 1945-öt követően? A két világháború közötti időkről sok mindent tudunk, főleg a baloldali politikai mozgalmak terén, ideszámítva pár – fenntartásokkal – irodalmi aktornak is nevezhető, mélyen „internacionalista” figurát, akik hol Kolozsváron, hol Kassán bukkannak elő szervezni a munkásmozgalmat, aztán Bukarestnek és Prágának veszik az irányt, le nem véve szemüket a Kreml ragyogó vörös csillagáról. (Hogy aztán magyar nacionalistaként kerüljön némelyikük a kellemdús Doftánába vagy a szamosújvári fegyházba.) De a háború után? Az irodalmi életben? Tudtak egymásról? Olvasták Sütő Andrást Pozsonyban, Dobost Újvidéken, Giont Kolozsváron? (Egyszer megajándékoztam Sütőt Mészöly Miklós *Pontos történetek útközben* című könyvével, mégis csak erdélyi a történet, soha egy vak szóval nem említette.) KPL számára a Tátra éppen oly testközelivé képzelt élmény már az ötvenes években, amennyire lélekmélyi benyomást tesz rá a jó Gyula deák – irredenta – írói működése, olyannyira hogy egy novellát is ír, amelynek főhőse a régi író Márta nevű alakja. Nagyon jó történet, ahogy ezt a történetiát „lennyomja” a *Kortárs* „akkori” főszerkesztőjének, Száraz Györgynek a torlán... nem kellett nagyon megerőltetnie magát, ő aztán cinkos volt minden efféle „magyar ügyben” (Csurka Pista bátyánk szép szavával, akit KPL belpolitikai glosszáriumában nem túl nagy empátiával Csupinak szeretett nevezni).

Húzom az időt, magam is észlelem, ahogy az utolsó bekezdéshez közeledem. Az utolsó levél ötsoros mindössze, a dátuma eredeti gépeléssel 2005 december 10, de a hónap neve át van javítva elhúzott tollvonásokkal: januárra. Nem más ez, mint annak a korrekt szerzőnek a jelentkezése, aki nem teljesítette ígését...

„Liebe Karl!

Legnagyobb megtiszteltetésemre szolgáló megegyezésünk óta folyamatosan beteg vagyok. Van azért változás: egyre rosszabb! Csak ezért nem írtam még meg néhányat az ígért elmefuttatások közül, újabbak is eszembe jutottak. Remélem, hogy felépültemig megőrzöl a megbízható szerzők szerény polcocskáján, eszmeiséged hatalmas stelázsiján.”

Szeretettel

Kolozsvári Papp László”

Tavaszi esők utáni és nyáreleji esők előtti mélyzöld nyirokban álltak körül erdélyi és anyaországbeli barátai KPL sírját a kismarosi temetőben 2005. április 5-én az alkonyodó délutánban. Barátja, Lászlóffy Aladár szemét a mélybe sülyesztendő koporsóra szegezve, a kéziratlapokat a föld felé engedve ennyit mondott: „Kismaros földje ma egy nagyon nagy magyar író nyel be.” Miért éppen Kismaros? Soha nem kérdeztem utána. Talán azért, mert Magyarországon van, közel a Tátrát emelő Felvidékhez, de mégis olyan kicsit, mint Házsongárdnak ama bentebbi-fentebbi, az utaktól arrább eső, bozótos fertályai, ahol tudjuk, hogy a múlt századaitól megtöretett végső hajlékokban magyarok nyújtóznak a soha otthontalanná nem vált földben.